

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน

สู่ความเป็นสากล

(The Development of Community Based Tourism Standard
in ASEAN Region towards International Credibility)

โดย

พจนา สวนศรีและคณะ

กรกฎาคม 2557

สัญญาเลขที่ RDG5550087

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน

สู่ความเป็นสากล

(To Development of Community Based Tourism Standard in
ASEAN Region towards International Credibility)

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นางสาวพจนา สวนศรี	สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. นายพนรจ มิ่งเมธา	สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. นางจรัญญา แดงน้อย	สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. ดร.จิตติ จิตติจำเริญพร	มหาวิทยาลัยพายัพ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ(วช.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สวก.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สวก.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล มีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการบรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติการศึกษาประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการรองรับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย 3) เพื่อศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาประเทศไทยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ขอบเขตในการศึกษาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศสมาชิกอาเซียน คลอมคลุมทั้ง 10 ประเทศ โดยแผนงานวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานข้อมูลของโครงการวิจัยย่อย 1 2 และ 3 ได้มาแลกเปลี่ยนข้อมูล และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ รวมทั้งเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้ามโครงการ และพัฒนาศักยภาพนักวิจัยใหม่ให้มีความรู้ทักษะในการคิด วิเคราะห์ โดยการเติมความรู้และประชุมสัมมนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดโครงการวิจัย โดยโครงการย่อยที่ 1 เน้นศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในอาเซียน โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เน้นศึกษาเจาะลึกในระดับชุมชนถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดในเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนและโครงการย่อยที่ 3 เน้นเรื่องความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน มีการเติบโตมากกว่า 2 เท่าในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา กลุ่มตลาดที่สำคัญของอาเซียน ได้แก่ ตลาดในอาเซียนด้วยกัน และทวีปเอเชียไม่รวมอาเซียน ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และอินเดีย และตลาดยุโรป

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศอาเซียนมีทั้งเกิดขึ้นมาจากการริเริ่มของหน่วยงานพัฒนาในประเทศ และได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน และความช่วยเหลือด้านการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่างประเทศ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ให้ประชาชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน หรือบรรเทาความยากจน

ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในอาเซียนที่ริเริ่มเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในปี 2548 ตามด้วยประเทศอินโดนีเซีย และกัมพูชา อย่างไรก็ตาม มาตรฐานในแต่ละประเทศยังไม่สามารถผลักดันให้เป็นมาตรฐานระดับชาติได้ เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐยังไม่เห็นความสำคัญ ปัจจุบันมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกบรรจุเป็น 1 ใน 10 มาตรฐานท่องเที่ยวอาเซียน ที่ต้องมีการพัฒนาต่อไป ในงานวิจัย พบว่า ภาครัฐของไทยยังขาดการให้ความสำคัญเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ไม่ได้จัดสรรบุคลากรและงบประมาณในเรื่องดังกล่าว

งานวิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสามารถเป็นเครื่องมือที่สร้างความร่วมมือของชุมชนท่องเที่ยวในภูมิภาค เพื่อสร้างพื้นที่ให้คนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนต้องทำควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์ด้านการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียน และควรดึงเอาทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม.

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล มีวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการบรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติการศึกษาประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการรองรับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย 3) เพื่อศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาประเทศไทยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ขอบเขตในการศึกษาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศสมาชิกอาเซียน คลอมคลุมทั้ง 10 ประเทศ ในการศึกษาแผนงานทำหน้าที่ในการบริหารงานโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ โดยที่โครงการย่อยที่ 1 เน้นเรื่องศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน และมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอาเซียน โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เน้นศึกษาเจาะลึกในระดับชุมชนถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดในเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน และโครงการย่อยที่ 3 เน้นเรื่องความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการศึกษาใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์ในระดับประเทศและภูมิภาค การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานของหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) เป็นกรอบการเก็บข้อมูล มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณผ่านแบบสอบถามกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ และการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการประชุมกลุ่มระหว่งนักวิจัย ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศอาเซียนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถูกบรรจุเป็น 1 ใน 10 มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน

การศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดในเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า การบริหารจัดการเป็นปัญหาอันดับแรกของชุมชน มาตรฐานสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินความพร้อม และรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลไกทางการตลาดในด้านความพร้อมของชุมชน

ผลการศึกษาเรื่องความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประเด็นผลประโยชน์สูงสุดต่อมรดกทางวัฒนธรรม ผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับประเด็นผลประโยชน์สูงสุดด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชนท้องถิ่น

การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ว่ามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสามารถเป็นเครื่องมือที่สร้างความร่วมมือของชุมชนท่องเที่ยวในภูมิภาค เพื่อสร้างพื้นที่ให้คนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนต้องทำควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์ด้านการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียน และควรดึงเอาทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม.

ABSTRACT

The research project on “The Development of Community Based Tourism Standard in ASEAN Region towards International Credibility” has the following objectives: 1) to survey the Community Based Tourism situation in Thailand and ASEAN countries; 2) to study challenges and limitations of communities to achieve CBT standard; and 3) to survey the market demand for the CBT standard using Thailand as a case. The overall project has been divided into three sub-themes: 1) the current state of CBT in ASEAN; 2) the challenges of communities to achieve the CBT standard; and 3) surveying the market demand for CBT products in Thailand.

This research used a qualitative approach to study CBT and CBT standards in the ten ASEAN countries. A literature research was conducted, and several key experts were interviewed in Thailand, ASEAN and beyond. The research team employed participatory approaches for data collection from tourism stakeholders such as researchers, tourism entrepreneurs, and community members, using the Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC) as a framework. Also additional tourism statistics and other quantitative data has been gathered and analyzed.

The research showed that CBT in ASEAN has been implemented with a similar aim, to increase equal participation of local communities in tourism development, and to be able to equally share the benefits of tourism. CBT standard has been included in 1 in 10 of ASEAN standard. The study on challenges (conditions and limitations) of the CBT standard revealed that management of tourism in communities was one of the major hindrances in CBT progress for that particular community. The CBT standard can be used to assess communities' preparedness and capacity of communities to manage tourist sites, as well as to improve confidence and trust with tourist markets about the quality of the CBT services and products. The research results on market demand revealed that tourists are conscious about the impact of tourism on cultural heritage, while entrepreneurs are more concerned about the economic and social impact on local communities.

A policy implication of this research is that the CBT standard in ASEAN can be used as a tool to enhance cooperation and create space for local communities in ASEAN to meaningfully participate in tourism development. The development of the ASEAN CBT standard must be implemented in tandem with the development of the marketing strategies for CBT products in ASEAN. To achieve this, all tourism stakeholders must be actively involved in the development, implementation and monitoring of the CBT Standard in the ASEAN region.

สารบัญ

		หน้า
บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงาน	4
	1.3 กรอบแนวคิดของแผนการวิจัย	5
	1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย	6
	1.5 ขอบเขตการวิจัย	10
	1.6 พื้นที่วิจัย	10
	1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
	1.8 นิยามศัพท์	11
บทที่ 2	ข้อค้นพบของการวิจัย	12
	2.1 สถานการณ์การเติบโตของการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน	12
	2.2 สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน	15
	2.3 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน...คุณค่าและความหมาย	19
	ในการยกระดับการท่องเที่ยว	
	2.4 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย	21
	2.5 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน	26
	2.6 ประเทศไทยกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	32
	2.7 เงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการทำมาตรฐาน	34
	2.8 ความต้องการของตลาดต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน	39
	2.9 ข้อค้นพบของโครงการย่อย 1, 2 และ 3 ต่อชุมชนท่องเที่ยว	
	ผู้ประกอบการ(นักท่องเที่ยว) และหน่วยงานภาครัฐ	41
	2.10 ข้อค้นพบจุดอ่อน/จุดแข็งของชุมชน ผู้ประกอบการ	
	และหน่วยงานของรัฐ	42
บทที่ 3	สรุปภาพรวมและข้อเสนอแนะ	43
	3.1 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือเครื่องมือการพัฒนาคุณภาพ	43
	แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน	
	3.2 ข้อค้นพบสำคัญจากงานวิจัย	43
	3.3 ข้อเสนอแนะ	48
	3.4 สรุป	50

สารบัญตาราง

		หน้า
ตาราง 1.1	แสดงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย	8
ตาราง 2.1	เปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวปี 2554 กับ 2555 ในกลุ่มประเทศ อาเซียน	13
ตาราง 2.2	แสดงการเปรียบเทียบนิยามการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละประเทศ ในอาเซียน	16
ตาราง 2.3	เปรียบเทียบนโยบายและหน่วยงานรับผิดชอบเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในกลุ่มประเทศอาเซียน	17
ตาราง 2.4	เปรียบเทียบความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อมาตรฐาน การท่องเที่ยวโดยชุมชน	39
ตาราง 2.5	การวิเคราะห์ข้อค้นพบโดยสรุปต่อชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงาน ภาครัฐ	41
ตาราง 2.6	ข้อค้นพบจุดอ่อน/จุดแข็งของชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานของรัฐ ต่อมาตรฐาน CBT	42
ตาราง 3.1	แสดงการเปรียบเทียบมาตรฐานที่มีในประเทศสมาชิกอาเซียนกับ GSTC	45

สารบัญรูปภาพและแผนภูมิ

		หน้า
รูปที่ 1-1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
รูปที่ 1-2	ความเชื่อมโยงของโครงการวิจัย	6
รูปที่ 2.1	แสดงสัดส่วนนักท่องเที่ยวในกลุ่มตลาดเฉพาะ	15
กราฟ 2.1	แสดงการเติบโตของการท่องเที่ยวในประเทศไทย	13
กราฟ 2.2	แสดงแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในอาเซียน ปี 2554	14
กราฟ 2.3	แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวจากกลุ่มตัวอย่าง 24 ชุมชน ระหว่างปี 2552-2554	36
กราฟ 2.4	เปรียบเทียบข้อค้นพบจากการวิจัยโครงการย่อย 2 และ 3 ในเรื่อง สัดส่วนนักท่องเที่ยว	37
กราฟ 2.5	เปรียบเทียบข้อค้นพบจากการวิจัยโครงการย่อย 2 และ 3 ลักษณะการเดินทาง	37
กราฟ 2.6	สัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเฉพาะ	38
กราฟ 2.7	แสดงมูลค่าตลาดของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ	38
กราฟ 2.8	แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวแบบ CBT	39

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ข้อตกลงทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียน หรือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) เพื่อสร้างความร่วมมือในกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศในการเป็นตลาดและฐานการผลิตร่วมกัน สร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และการต่อรองทางการค้าในเวทีการค้าโลก และมีข้อตกลงร่วมกันในการผลักดันให้เป็นจริงในปี 2558 นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นในฐานะหน่วยการผลิตสำคัญ และมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และวัฒนธรรมที่ยังคงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจะต้องรู้เท่าทันกับสถานการณ์ดังกล่าว เพื่อให้สามารถเตรียมความพร้อมในการตั้งรับปรับตัว และสร้างภูมิคุ้มกันได้ ซึ่งการปรับตัวและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจะทำให้ชุมชนสามารถที่จะตั้งรับและพิทักษ์สิทธิของตนไม่ให้ข้อตกลงทางการค้าที่เกิดขึ้นใหม่สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ในขณะเดียวกันก็สามารถเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการแข่งขันในเวทีอาเซียนได้

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญ เพราะสร้างรายได้และเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยล่าสุดในปี 2553 ตามรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (The United Nations World Tourism Organization - UNWTO) มีนักท่องเที่ยวมากถึง 935 ล้านคน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวน 919 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งองค์การการท่องเที่ยวโลกได้คาดการณ์ว่าในปี 2563 นักท่องเที่ยวจะเพิ่มเป็น 1.6 พันล้านคน โดยเอเชียแปซิฟิกจะเป็นภูมิภาคที่มีการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวสูงสุด ในช่วงปี 2543 - 2551 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion - GMS) มากกว่า 14 ล้านคนต่อปี มีรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่า 23.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ทางธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank - ADB) คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเยือน GMS ประมาณ 49.5 ล้านคน สำหรับประเทศไทยในปี 2555 มีนักท่องเที่ยวมาเยือนจำนวน 22.3 ล้านคน และมีรายได้เข้าประเทศจำนวน 1.46 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 2556)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism – CBT) ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิตและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการทำงานร่วมกันตั้งแต่ผู้อาวุโส ผู้นำ ผู้หญิง ผู้ชาย และเยาวชน ให้เข้ามา มีบทบาททุกภาคส่วน สร้างความภาคภูมิใจให้คนในชุมชน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูวัฒนธรรมให้ได้รับการบันทึก สืบทอด และเผยแพร่ และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน สร้างการรับรู้เรื่องควา มผูกพันระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ รายได้จากการท่องเที่ยวได้มีส่วนในการสร้างกองทุนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาชุมชน

หลังจาก CBT เริ่มเป็นที่ยอมรับและได้รับการส่งเสริม ทำให้มีการเติบโตด้าน อุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) หรือผลิตภัณฑ์และบริการการท่องเที่ยว โดยที่ด้านอุปสงค์การท่องเที่ยว (Tourism Demand) หรือจำนวนความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจเรื่อง CBT (CBT Tourists) ยังเติบโตไม่ทัน แม้ว่าจะมีงานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า แนวโน้มนักท่องเที่ยวจะสนใจในการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนมากขึ้น ประเทศในกลุ่มอาเซียนเอง ได้แก่ ลาว กัมพูชา เวียดนาม อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ พม่า ก็มีการส่งเสริมเรื่อง CBT เช่นกัน ปัจจุบัน ยังไม่มีการเก็บสถิติตัวเลขในด้านปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว โดยชุมชนในภาพรวมทั้งประเทศว่ามีเป็นจำนวนเท่าไร แต่ในระดับชุมชนได้มีการเก็บรวบรวมสถิติไว้บ้าง อาทิ บ้านแม่กำปอง จ.เชียงใหม่ ซึ่งประสบความสำเร็จในการดำเนินการท่องเที่ยว ในปี 2553 ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยว 1.3 ล้านบาท ทั้งนี้ไม่นับรวมรายได้จากการขายกาแฟและของที่ระลึก บ้านภู จ.มุกดาหาร เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มศึกษา-ดูงาน ในปี 2552 มีรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 1.5 ล้านบาท เป็นต้น

ในการแข่งขันของอุตสาหกรรม สิ่งที่มาคือเรื่องคุณภาพของสินค้า ในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเองมีความพยายามที่จะใช้มาตรฐานเพื่อยกระดับคุณภาพของการท่องเที่ยว ขณะนี้บางสมาคมท่องเที่ยวในยุโรป อาทิ สมาคมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเนเธอร์แลนด์ (The Netherlands Association of Travel Agents and Tour Operators - ANVR) ได้มีการผลักดันให้บริษัทคู่ค้าทั่วโลกใช้บริการของโรงแรมที่ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานจาก Travel Life เป็นต้น รูปธรรมหนึ่งของการความพยายามในการสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม และการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยว คือ การจัดตั้งสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Stewardship Council - STSC) ขึ้นเมื่อปี 2545 และได้จัดทำหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) ขึ้น ปัจจุบัน UNWTO พยายามผลักดันให้ประเทศสมาชิกรับไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน ซึ่งประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้นำมาเป็นแนวทางปฏิบัติผ่านแนวคิด 7 Greens และการพิจารณารางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Awards)

การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของชุมชนท้องถิ่นที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้มีมาตรฐาน จะสามารถสร้างการยอมรับเรื่อง CBT แก่ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งนักท่องเที่ยวอิสระ (Independent Traveller) ที่สามารถหาข้อมูลการท่องเที่ยวและเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เกิดความมั่นใจในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ปัจจุบันประเทศที่เป็นสมาชิก ASEAN (บรูไนดารุสซาราม กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม) ได้มีการพัฒนาเรื่อง CBT เช่นเดียวกัน หากประเทศไทยได้มีการพัฒนามาตรฐาน การท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น นอกจากจะเป็นประโยชน์ในการสร้างคุณภาพการท่องเที่ยว น่าจะเป็นประโยชน์กับชุมชนรากหญ้าในกลุ่มประเทศอาเซียนในการใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการทำการตลาดการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (Responsible Tourism)

ปัญหาหนึ่งของการท่องเที่ยวไทยคือ การท่องเที่ยวกระจุกอยู่ในเมืองหลัก อาทิ กรุงเทพฯ พัทยา เชียงใหม่ อุดรฯ ภูเก็ต สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนนักท่องเที่ยวไทยกระจุกอยู่ที่กรุงเทพฯ กาญจนบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา ชะอำ (ปี 2549) ท่ามกลางกระแสนักท่องเที่ยวจีน อินเดีย รัสเซีย ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวในเมืองไทยโดยมีแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ ภูเก็ต พัทยา และเชียงใหม่ จากจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสามกลุ่มนี้ ทำให้นักท่องเที่ยวคุณภาพ เช่น ยุโรป และสแกนดิเนเวียเริ่มหนีจากแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ประกอบกับนักท่องเที่ยวยุโรปและสแกนดิเนเวียเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพที่มีการเที่ยวซ้ำและยินดีจ่ายในราคาที่สมเหตุสมผล จากการสำรวจของ CBI (Centre for the Promotion of Imports from developing countries, the Netherlands 2010) และ TOI (Tour Operators' Initiative for Sustainable Tourism Development, 2012) นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เริ่มหันมาสนใจการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชนบทมากขึ้น การกระจายตัวนักท่องเที่ยวไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ที่รองลงมา และแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเพื่อดึงนักท่องเที่ยวคุณภาพให้อยู่ในประเทศจึงเป็นเสมือนทางออกเพื่อหาทางรอดในการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย อย่างไรก็ตาม การกระจายตัวนักท่องเที่ยวโดยขาดการเตรียมความพร้อม หรือชุมชนไม่เข้มแข็งพอก็อาจสร้างปัญหามากกว่าการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ มีการประเมินสถานการณ์ของพื้นที่ในแต่ละภาคส่วน และดึงกลุ่มเหล่านั้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่ง จะทำให้ทราบถึงเงื่อนไขและปัจจัยในการส่งเสริมให้ CBT ให้ได้รับมาตรฐาน ทั้งในส่วนของชุมชนที่มีดำเนินการเรื่อง CBT แล้ว รวมถึงทัศนคติและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการรับรองและบรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติ และสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับชุมชนเพื่อรับมือกับการเปิดเสรีอาเซียนได้ นอกจากนี้ จะใช้การวิจัยเชิงสำรวจและประเมินสถานการณ์ CBT ในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อศึกษาแนวทางความร่วมมือในอนาคตในการขยายผล และสร้างการยอมรับเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน

จำนวนชุมชนที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ทั้ง จากการที่นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจและการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งองค์ความรู้ในการจัดตั้งหรือเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวนั้น สามารถสืบค้นได้จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่มีการวิจัยหรือการเรียนการสอนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังไม่มีแนวทางที่ใช้ในการประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน มาตรฐานหรือเครื่องหมายรับรองที่แสดงให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ประกอบการที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชนมั่นใจในการใช้บริการ

การกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนมีส่วนที่สำคัญที่จะทำให้อาเซียนได้บรรลุจุดหมายในการเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้ แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ.2554-2558 ทางองค์การการท่องเที่ยวแห่งชาติอาเซียน (ASEAN NTOs) ได้รับรองแนวทางในการจัดทำมาตรฐานอาเซียนใน 6 สาขา ได้แก่ 1) โฮมสเตย์ 2) โรงแรมสีเขียว 3) บริการอาหารและเครื่องดื่ม 4) ห้องน้ำสาธารณะ 5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6) การท่องเที่ยวเชิงมรดก ซึ่งยังเป็นมาตรฐานเฉพาะที่ไม่สามารถวัดและเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศได้ (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011-2015, June 2011) จากนั้น 18 มกราคม 2556 คณะทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพของอาเซียน (ASEAN Quality Tourism Working Group) ได้เพิ่มมาตรฐานการท่องเที่ยวขึ้นมาอีก 4 มาตรฐาน ได้แก่ 1) สปาเพื่อสุขภาพ 2) เมืองท่องเที่ยวสะอาด 3) ความมั่นคงปลอดภัยในโรงแรมและรีสอร์ท และ 4) การท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเทศไทยรับผิดชอบเรื่อง โรงแรมสีเขียว สปาเพื่อสุขภาพ ส่วนกัมพูชาเรื่องเมืองท่องเที่ยวสะอาด และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (เอกสารสรุปการประชุมคณะทำงานการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ, มกราคม 2556)

ดังนั้น การวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน จะทำให้เห็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดยที่มีการวิจัยควบคู่ไปทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว ตลอดจนนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนของภาครัฐ อีกทั้งยังเป็นการยกระดับคุณภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นที่รับรู้และสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกได้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนในเรื่องการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย และในกลุ่มประเทศอาเซียน เห็น positioning ของ CBT ไทยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศสมาชิก และแนวทางความร่วมมือของ CBT ในภูมิภาคอาเซียน

1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงาน

1.2.1 วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

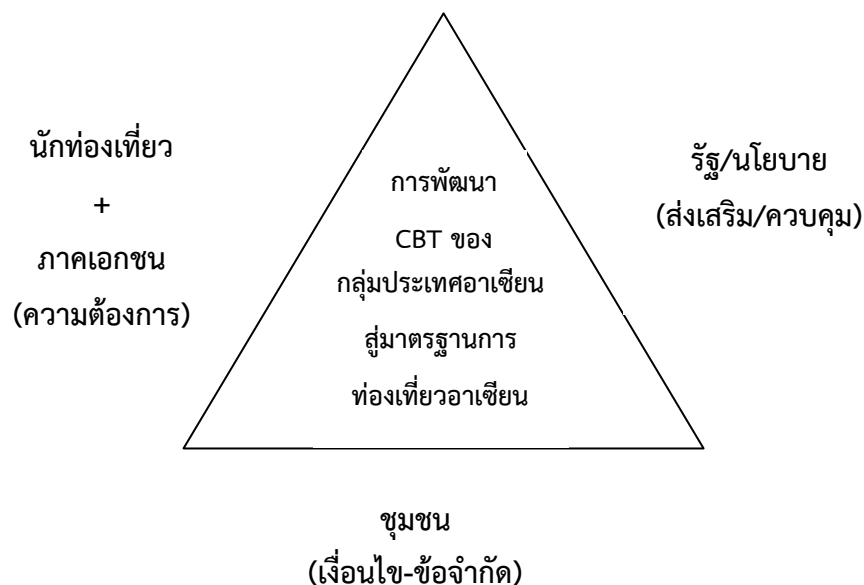
1.2.2 วัตถุประสงค์เฉพาะ

- 1) ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการบรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติกรณีศึกษาประเทศไทย
- 2) ศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการรองรับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย
- 3) ศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาประเทศไทย

1.3 กรอบแนวคิดของแผนการวิจัย

การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ต้องมีทั้งอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนมีฐานะเป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยว และผู้ให้บริการการท่องเที่ยว อยู่ในส่วน Supply Side (อุปทาน) นักท่องเที่ยว และบริษัทนำเที่ยวเป็น Demand Side (อุปสงค์) หากทั้ง 2 ส่วนมีความคาดหวังที่สอดคล้องต่อกันก็จะทำให้ การท่องเที่ยวราบรื่น เนื่องจากการท่องเที่ยวมีการแข่งขันกันสูง ในกลุ่มบริษัท นำเที่ยวคุณภาพ และแหล่ง ท่องเที่ยว CBT ควรต้องมีการรับรองจากหน่วยงานของรัฐหรือการส่งเสริม เพื่อพัฒนาขีดความสามารถให้ ชุมชนสามารถแข่งขันในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ซึ่งทีมวิจัยมีสมมุติฐานว่า มาตรฐานอาจจะเป็นเครื่องมือ หรือแนวทางในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยว สร้างการรับรู้และความคาดหวังที่ตรงกันระหว่างชุมชนกับ ผู้ประกอบการ ในการพัฒนาและดำเนินการด้านการตลาด เพื่อหากกลุ่มเป้าหมายที่สนใจการท่องเที่ยวแบบนี้ โดยเฉพาะ

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ได้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาศาถนการณและความเป็นไปได้ในการที่ชุมชน เอกชน และรัฐ จะร่วมมือกันในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ศึกษาถึงเงื่อนไขและข้อจำกัด ในการพัฒนา และการทำงานร่วมกับผู้ประกอบการ โดยมุ่งศึกษากรณีประเทศไทย ส่วนในประเทศอาเซียน ใช้การสำรวจ สัมภาษณ์ การนำเสนอกรณีศึกษา การ ประชุมสัมมนาร่วมกันในช่วงท้ายของโครงการวิจัย และนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นทิศทางการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ ในระดับอาเซียน

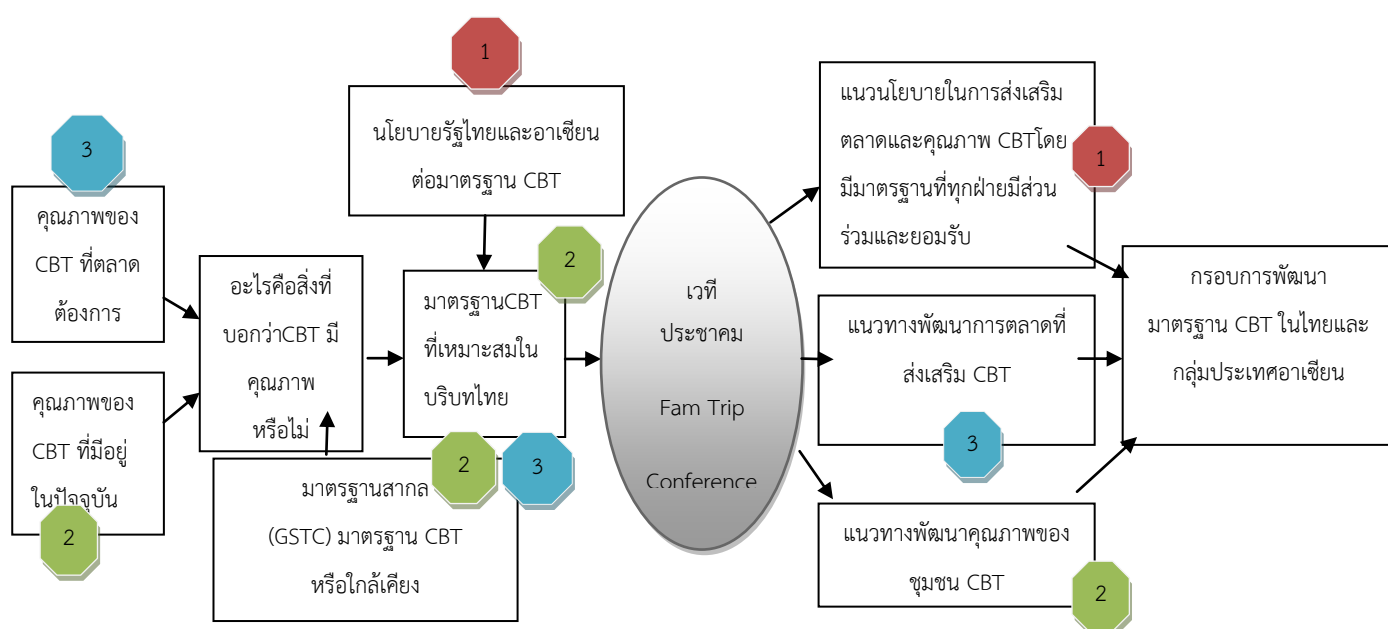
รูปที่ 1-1 : กรอบแนวคิดของการวิจัย

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 โครงการย่อย

- โครงการย่อยที่ 1 การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้บรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติ กรณีสึกษาประเทศไทย
- โครงการย่อยที่ 2 การศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการรองรับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย
- โครงการย่อยที่ 3 การศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีสึกษาประเทศไทย

โดยแต่ละโครงการมีความเชื่อมโยงกันดังนี้

คำอธิบายรูป: หมายเลข 1, 2, 3 ในรูป 1 2 3 หมายถึง ความสัมพันธ์ของข้อมูลของโครงการวิจัยย่อย

โครงการ 1, 2 และ 3

รูปที่ 1-2 : ความเชื่อมโยงของโครงการวิจัย

แผนงานวิจัยเป็นผู้เชื่อมโยงและมีบทบาทใน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) การวางกรอบร่วมกัน เรื่องกรอบความคิดมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ให้ความสำคัญทั้งชุมชน นักท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ อันเป็นกรอบคิดที่จะใช้ในการประเมินความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการวิจัยย่อย 2) การเลือกชุมชนเป้าหมาย และการคัดเลือกบริษัททัวร์ในการสำรวจ สัมภาษณ์และการทำ Fam Trip 3) การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมสัมมนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน 4) วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ในแต่ละโครงการย่อยร่วมกัน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยและอาเซียน ดังแสดงในรูปที่ 1.2

โครงการย่อยที่ 1 จะเน้นเรื่องนโยบายมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยและอาเซียน และใช้ข้อมูลของโครงการย่อย 2 และย่อย 3 ในการสรุปวิเคราะห์ว่าชุมชนมองเรื่องมาตรฐานนี้อย่างไร และบริษัทนำเที่ยวมองว่ามาตรฐานนี้มีส่วนช่วยในการทำงานกับชุมชนและช่วยด้านการตลาดอย่างไร รวมทั้งนักท่องเที่ยวให้คุณค่าและความสำคัญของมาตรฐานนี้หรือไม่

โครงการย่อยที่ 2 เน้นเรื่องเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่มาตรฐานโดยการศึกษามาตรฐานของหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) และมาตรฐานที่ประยุกต์บ้างแล้วให้เหมาะสมกับบริบทไทย เช่น CSR-MAP (Corporate Social Responsibility and Market Access Partnerships) หรือเกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ของ อพท. รวมทั้งมาตรฐานโฮมสเตย์ เป็นต้น และนำมาয়ร่างอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งโครงการย่อย 2 ได้แบ่งปันข้อมูลและสถิตินักท่องเที่ยว รวมทั้งคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมที่จะทำ Fam trip ให้กับโครงการย่อย 3 รวมทั้งการร่วมกิจกรรมการวิจัยกับโครงการย่อย 3 ในการลงพื้นที่ชุมชน เพื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในพื้นที่ครั้งแรกในเรื่องการทำการประเมินมาตรฐานด้วยชุมชนเอง กับการประเมินมาตรฐานช่วงที่มี Fam Trip

โครงการย่อยที่ 3 เน้นเรื่องการศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาประเทศไทย นอกจากใช้ข้อมูลจากโครงการย่อย 2 แล้ว แม้ว่าโครงการย่อย 3 จะใช้ของหลักเกณฑ์ GSTC เป็นฐาน แต่ก็ได้มีการเอามาตรฐานมาเทียบเคียงกัน เพื่อพิจารณาว่ากรอบหรือแนวทางการประเมินมาตรฐานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างระหว่างการทำวิจัยของโครงการย่อย 2

ตาราง 1.1 แสดงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการย่อย ที่ 1	โครงการย่อย ที่ 2	โครงการย่อย ที่ 3	เครื่องมือที่ใช้
1.การออกแบบการวิจัย			
1.1ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว CBT ในประเทศไทยและอาเซียน	1.1ศึกษามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีการดำเนินการ	1.1ศึกษาข้อมูลการตลาดด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- กรอบมาตรฐานGSTC - Mapping พื้นที่/หน่วยงาน/แหล่งที่มาบท - ศึกษาเอกสาร - สืบค้นทาง Internet
1.2 เลือก Key Person ในการสัมภาษณ์	1.2 สร้างเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่และยกร่างแบบประเมินมาตรฐาน	1.2 สร้างกรอบการเก็บข้อมูล และหลักเกณฑ์ในการเลือกบ.ทัวร์และชุมชนในการตอบแบบสอบถาม	- การศึกษาเอกสาร - บุคคลอ้างอิงที่เชื่อถือได้
2. การเก็บข้อมูล			
2.1 สัมภาษณ์/E-mail กับบุคคลที่ทำงานในจริงในสนามและ/หรือมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ	2.1 สรุปรวมาตรฐานด้วยการลงพื้นที่ให้ชุมชนประเมินมาตรฐานด้วยตนเอง จัดเวทีคุยทำความเข้าใจความชัดเจนหลักเกณฑ์การประเมิน	2.1 จัดทำ Focus group และส่งแบบสอบถามให้กับกลุ่มเป้าหมาย	- วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม - มาตรฐานค่า (Rating Scale)ในการให้ชุมชนประเมินตัวเอง - การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม - การสำรวจภาคสนาม - การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
2.2 ขอความร่วมมือผู้ที่ทำงานเรื่อง CBT ในกลุ่มประเทศอาเซียนให้เขียนกรณีศึกษาตามประเด็นที่ทีมวิจัยกำหนด	2.2 จัดเวทีประชุมรายภาค เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นชุมชนอื่น ๆ ต่อเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.3 สังเกตการณ์เรื่องมาตรฐานผ่านการทำ Fam trip โดยเชิญผู้แทนของบริษัททัวร์และนักท่องเที่ยวทั่วไปร่วมทริปด้วย	- แนวทางการสัมภาษณ์ - การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

โครงการย่อย ที่ 1	โครงการย่อย ที่ 2	โครงการย่อย ที่ 3	เครื่องมือที่ใช้
3. การสรุปข้อมูล			- ประมวลผลด้วยโปรแกรมทางสถิติ (SPSS) - ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) - การวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis)
4. ออกแบบเวทีสัมมนา CBT Innovating in ASEAN เพื่อนำเสนอข้อมูล รับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ			- การสัมมนาแบบมีส่วนร่วม
5. การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลเบื้องต้น			
5.1 เขียนกรณีศึกษาผลิตหนังสือเล่ม CBT Innovation in ASEAN	5.1 สรุปหลักเกณฑ์มาตรฐาน CBT เจื่อนไขข้อจำกัดของชุมชนผลิตหนังสือเล่ม “มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวโดยชุมชน”	5.1 สรุปค่าคะแนนมุมมองของนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการ ต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- เปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานระดับโลก (GSTC)
6. เวทีสัมมนา CBT Innovating CBT in ASEAN			- นำเสนอกรณีศึกษา - เสวนา - กลุ่มย่อย - การให้คะแนน (ดูน้ำหนัก) ประเด็นที่คิดว่าจะสำคัญจำเป็นในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียน
7. สรุปผลการวิจัย			

1.5 ขอบเขตการวิจัย

- 1) ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศ เกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยว ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อการพัฒนาประเทศ สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนแนวนโยบายเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน
- 2) ศึกษามาตรฐานการท่องเที่ยวสากล และมาตรฐาน การท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนาการของมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3) ศึกษาทัศนคติของผู้นำและสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เงื่อนไข และข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาสู่มาตรฐาน
- 4) ศึกษาบริบทนำเที่ยวที่มีนโยบายการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคมต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย และแนวทางในการทำงานร่วมกับชุมชนโดยใช้มาตรฐานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและดำเนินการตลาดอย่างรับผิดชอบต่อ
- 5) ศึกษากลุ่ม/ประเภทนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้

1.6 พื้นที่วิจัย

- 1) ในกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ บรูไนดารุสซาราม กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม (เป็นการวิจัยเอกสาร และประมวลจากการนำเสนอกรณีศึกษาในเวทีประชุมสัมมนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเรียนรู้และแบ่งปันในอาเซียน (International Conference on Innovating Community Based Tourism in ASEAN)
- 2) ชุมชนที่ดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 34 แห่งทั่วประเทศไทย และมีการลงพื้นที่เพื่อให้ชุมชนประเมินมาตรฐานด้วยตนเองและจัดประชุมกลุ่มในพื้นที่แบบเจาะลึก 6 แห่ง ได้แก่ บ้านหัวทุ่ง จ.เชียงใหม่ บ้านจำโป้ จ.แม่ฮ่องสอน บ้านภู จ.มุกดาหาร บ้านห้วยแร่ จ.ตราด บ้านริมคลอง จ.สมุทรสงคราม และบ้านพญาบังสา จ.สตูล

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้กรอบการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน จากข้อมูลสำคัญของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชุมชน เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกลุ่มประเทศอาเซียน และจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 2) สมาชิกในกลุ่ม การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเครื่องมือในการประเมิน มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ด้วยตนเอง
- 3) เกิดความร่วมมือของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในการสนับสนุนชุมชนให้ใช้ กรอบการพัฒนาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เข้มแข็งมากขึ้น

1.8 นิยามศัพท์

มาตรฐาน หมายถึง เอกสารที่จัดทำขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกัน และได้รับ ความเห็นชอบจากองค์กร อันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เอกสารดังกล่าววางกฎระเบียบแนวทางปฏิบัติหรือลักษณะเฉพาะแห่งกิจกรรม หรือ ผลที่เกิดขึ้นของกิจกรรมนั้น ๆ เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ใช้กันทั่วไปจนเป็นปกติวิสัย โดยมุ่งให้บรรลุถึงความสำเร็จ สูงสุดตามข้อกำหนดที่วางไว้ (องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน, มปป. : อินเทอร์เน็ต)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการ จัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ , 2540 อ้างถึงใน พจนานุกรม, 2546 : 14)

มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง หลักเกณฑ์และการตรวจสอบการดำเนินการของกลุ่ม/ องค์กรท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ประกอบไปด้วยหลักเกณฑ์ 5 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน การ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนมรดกทางวัฒนธรรม ส่งเสริมอนุรักษ์และ คำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม การบริการและการรักษาความปลอดภัย

บทที่ 2

ข้อค้นพบของการวิจัย

การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล

การศึกษาแนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 โครงการย่อย คือ

โครงการย่อยที่ 1	การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวทางในการผลักดันให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้บรรจุเข้าเป็นมาตรฐานระดับชาติ กรณีศึกษาประเทศไทย
โครงการย่อยที่ 2	การศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการรองรับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย
โครงการย่อยที่ 3	การศึกษาความต้องการของตลาดต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาประเทศไทย

ข้อค้นพบของการวิจัย มีดังนี้

2.1 สถานการณ์การเติบโตของการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน

การท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ บรูไน ดารุสซาราม กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม มีการเติบโตมากกว่า 2 เท่าในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 2002 หรือ พ.ศ. 2545 มีนักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียนจำนวน 43.8 ล้านคน หากเปรียบเทียบกับเฉพาะปี พ.ศ. 2554 กับ พ.ศ. 2555 พบว่านักท่องเที่ยวเพิ่มจาก 81 ล้านคน เป็น 89 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 9.67% โดยประเทศมาเลเซียมีนักท่องเที่ยวสูงสุดจำนวน 25 ล้านคน และไทยเป็นอันดับสอง มีนักท่องเที่ยว 22 ล้านคน แม้ว่าประเทศไทยจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่ามาเลเซีย แต่อัตราการเติบโตเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2554 ประเทศไทย มีการเติบโตเพิ่มขึ้น 16.78 % ในขณะที่มาเลเซียมีเพียง 1.29 % ประเทศที่มีการเติบโตแบบก้าวกระโดด คือ พม่า 29.72 % รองลงมาคือลาว และกัมพูชา เติบโต 24.37 % และ 22.27% ตามลำดับ ดูรายละเอียดใน ตาราง 2.1 และกราฟ 2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวปี 2554 กับ 2555 ในกลุ่มประเทศอาเซียน

ลำดับ	ประเทศ	เดือน	2554	2555	การเติบโต(%)
1	บรูไน	มกราคม-ธันวาคม	242,061	209,108	-13.61
2	กัมพูชา	มกราคม-ธันวาคม	2,881,862	3,584,307	24.37 (2)
3	อินโดนีเซีย	มกราคม-ธันวาคม	7,649,731	8,044,462	5.16
4	ลาว	มกราคม-ธันวาคม	2,723,564	3,330,089	22.27 (3)
5	มาเลเซีย	มกราคม-ธันวาคม	24,714,324	25,032,708	1.29
6	พม่า	มกราคม-ธันวาคม	816,369	1,058,995	29.72 (1)
7	ฟิลิปปินส์	มกราคม-ธันวาคม	3,917,454	4,272,811	9.07
8	สิงคโปร์	มกราคม-ธันวาคม	13,171,303	14,400,000	9.33
9	ไทย	มกราคม-ธันวาคม	19,098,323	22,303,065	16.78 (4)
10	เวียดนาม	มกราคม-ธันวาคม	6,014,031	6,847,678	13.86 (5)
	รวม		81,229,022	89,083,232	9.67

(ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2556)

กราฟ 2.1 แสดงการเติบโตของการท่องเที่ยวในประเทศอาเซียน

(ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2556)

เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่เมื่อสำรวจตัวเลขแล้วพบว่า คนในกลุ่มประเทศอาเซียนเดินทางภายในอาเซียนกันเองมีจำนวนสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มประเทศอื่น โดยมีสัดส่วน 46.5 % ของนักท่องเที่ยวทั้งหมดทั่วโลก ที่มากกลุ่มประเทศอาเซียน และกลุ่มที่มีสัดส่วนที่สูงรองลงมาคือ กลุ่มประเทศในทวีปเอเชียไม่รวมอาเซียน จำนวน 27.7% (อาทิ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย) ดังแสดงในกราฟที่ 2.2

กราฟ 2.2 แสดงแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในอาเซียน ปี 2554

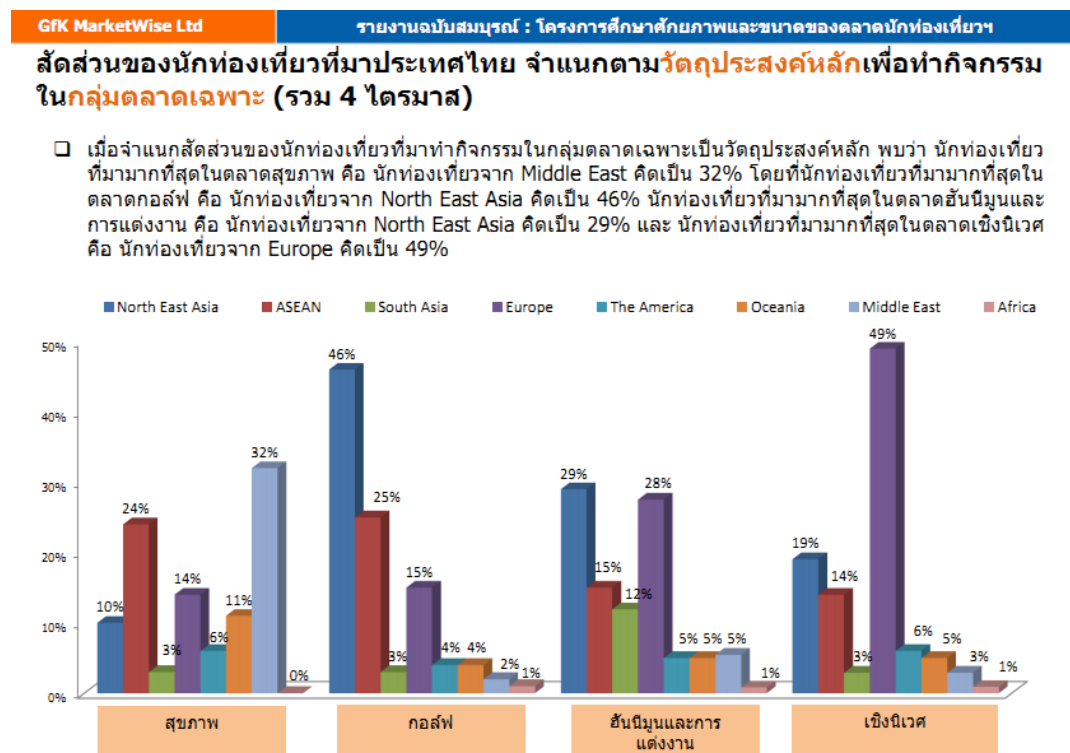

(ที่มา :การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2556)

ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในอาเซียนมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักได้แก่คนในอาเซียนด้วยกันเอง รองลงมาคือ ชาวต่างประเทศในทวีปเอเชีย และตลาดนักท่องเที่ยวอันดับ 3 คือ นักท่องเที่ยวจากยุโรป 12.1 % ซึ่งตลาดยุโรปเป็นตลาดที่มีความคาดหวัง และสนใจในการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชนบทหรือการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น

จากการศึกษาตลาดเฉพาะของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในปี 2555 พบว่า นักท่องเที่ยวยุโรปคือนักท่องเที่ยวที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสัดส่วนถึง 49% เมื่อเปรียบเทียบกับตลาดนักท่องเที่ยวอื่นถึง (รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาศักยภาพและขนาดของตลาดนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขภาพ กอล์ฟ ฮันนีมูน การแต่งงาน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ) ดังแสดงในรูปภาพ 2.1

รูปภาพ 2.1 แสดงสัดส่วนนักท่องเที่ยวในกลุ่มตลาดเฉพาะ

(ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2556)

2.2 สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มประเทศอาเซียน

จากการศึกษาเอกสารและการนำเสนอกรณีศึกษาของ 8 ประเทศในกลุ่มอาเซียน เมื่อวันที่ 30-31 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 สามารถแบ่งลักษณะการก่อเกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอาเซียนได้ 3 ลักษณะ

1. การส่งเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละประเทศ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์
2. การส่งเสริมจากองค์กรพัฒนานานาชาติ ได้แก่ ลาว กัมพูชา เวียดนาม
3. ภาครัฐชั้นนำส่งเสริม และพัฒนา ได้แก่ มาเลเซีย พม่า

นิยามเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังไม่ได้ถูกบัญญัติอย่างเป็นทางการในแต่ละประเทศ แต่จากการศึกษาเอกสารที่มีการทำวิจัยหรือเป็นรายงาน/บทความเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มีความใกล้เคียงกัน คือ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน บนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม โดยมีการจัดการที่ยั่งยืน และให้คนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ ดังแสดงในตาราง 2.2

ตาราง 2.2 แสดงการเปรียบเทียบนิยามการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละประเทศในอาเซียน

ประเทศ	นิยามการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)
ไทย	การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน
อินโดนีเซีย	การสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนและสามารถปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้ ขณะเดียวกันส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและคัดสรรประเภทของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่
ฟิลิปปินส์	การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยว การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมสู่ชุมชน การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
กัมพูชา	การท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชนชุมชนเป็นเจ้าของ มีการประสานความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เจ้าของบ้านและแขกผู้มาเยือนได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นการให้การศึกษา
ลาว	การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ในการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต ลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และเพิ่มประโยชน์สูงสุดให้กับชุมชน
เวียดนาม	การให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและการดำเนินงาน เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และการบรรเทาปัญหาความยากจน
มาเลเซีย	การประสานกิจกรรม ประสานคน คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว โดยที่ยังคงความเป็นตัวตนไว้ รวมทั้งด้านความเป็นมนุษย์และทางกายภาพ
พม่า	การให้ชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น พัฒนาโอกาสการจ้างงาน พัฒนาทักษะและคุณภาพชีวิตของชุมชน
บรูไน	การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ โดยที่คำนึงถึงระบบนิเวศ ความยั่งยืนทางด้านสังคม เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้มาเยี่ยมชม และกระจายประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่น

ประเทศเดียวที่ไม่มีนโยบายหรือการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ สิงคโปร์ ปัญหาร่วมกันของแต่ละประเทศคือการตลาด และเงินทุนในการทำงานเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนและประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยพบว่าในแต่ละประเทศมีนโยบายรัฐหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบในการ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวและพื้นที่รูปธรรมที่ดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่องดังตารางสรุป 2.3

ตาราง 2.3 เปรียบเทียบนโยบายและหน่วยงานรับผิดชอบเรื่อง CBT ในกลุ่มประเทศอาเซียน

ประเทศ	นโยบาย	หน่วยงานที่รับผิดชอบ	หน่วยงานที่มีประสบการณ์	พื้นที่รูปธรรม
ไทย	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวให้รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยว	กรมการท่องเที่ยว ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัด ฝ่ายส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยว, ททท สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน, อพท.	สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เครือข่ายการท่องเที่ยว จังหวัด	แม่กำปอง แม่ละนา ผาหมอน ห้วยแร้ง บ้านปราสาท คีรีวง เกาะยวน้อย
อินโดนีเซีย	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	กระทรวงท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	Indonesia Ecotourism Network (Indecon)	1.รินจานูซาแดง 2.ฟอลเรส 3.ฮาลิมันชาวตะวันตก 4.คันดิเรโจ ชวากลาง 5.สุราเวสีใต้
ฟิลิปปินส์	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งวิสาหกิจชุมชน	กระทรวงท่องเที่ยว	กระจายบทบาทให้กลุ่มคลัสเตอร์ ทำงานในรูปคณะกรรมการร่วมกับ NGOs และประชาคมในแต่ละกลุ่มคลัสเตอร์	โบโฮล पालาวัน มินดาเนา

ประเทศ	นโยบาย	หน่วยงานที่รับผิดชอบ	หน่วยงานที่มีประสบการณ์	พื้นที่รูปธรรม
กัมพูชา	ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว	กระทรวงท่องเที่ยว	ร่วมมือกับเครือข่าย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนประเทศ กัมพูชา (CCBEN)	จีพาด บันทายฉมาร์ แพรงโกล จัมบัก
ลาว	ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว	กระทรวงท่องเที่ยว ແຂວງຂ່າວ ແລະ ວັດນຸຮຣຣມ	รัฐบาลโดยกระทรวง ท่องเที่ยวฯ โดยบฯ สนับสนุนจากองค์กร ต่างประเทศ	หลวงน้ำทา หลวงพระบาง คำม่วน, สหวันนะเขต จำปาศักดิ์
เวียดนาม	ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจชุมชน	คณะกรรมการการ ท่องเที่ยวแห่งชาติ ของ เวียดนาม (VNAT)	รัฐบาลโดยกระทรวง ท่องเที่ยวฯ โดยบฯ สนับสนุนจากองค์กร ต่างประเทศ	Doi village, Ban Ho ใน Sapa และ Kim Bong Carpentry village ใน Hoi An
มาเลเซีย	พัฒนาศักยภาพโฮมสเตย์ ในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ชุมชน	กระทรวงการท่องเที่ยว กระทรวงพัฒนาชนบท และภูมิภาค และ กระทรวงเกษตร	รัฐบาลดำเนินการให้ ทุน เรื่องการบริหาร จัดการแบบครบวงจร	รัฐปาหัง ปะลิส เคดาร์ห์, เซลังงอร์ ซาบะห์ และซาราวัก
พม่า	พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว ในชุมชน พัฒนาทักษะ คนในท้องถิ่นเพื่อมี โอกาสในการมีงานทำ	กระทรวงการท่องเที่ยว และโรงแรม	รัฐบาล	อินเล พุกาม (บ้าน Zee O)
บรูไน	ส่งเสริมการมีส่วนร่วม พัฒนาศักยภาพชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยว	กระทรวงการท่องเที่ยว	รัฐบาล	BaitulWajihah Kampong Sungai Matan, Melilas Longhouse

2.3 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนคุณค่าและความหมายในการยกระดับการท่องเที่ยว

2.3.1 CBT แท้ CBT เทียม

การท่องเที่ยวชุมชน (Tourism in Community) แตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) ตรงที่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการ ปัจจุบันมีการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยว แต่ไม่ได้มีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน คนในชุมชนไม่มีส่วนร่วม และไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว แต่ด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนกำลังเป็นกระแสที่ได้รับการยอมรับ การท่องเที่ยวชุมชน (Tourism in Community) กลายเป็นอุปสรรค และทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างประโยชน์ให้กับคนท้องถิ่น และประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการยืนยันความเป็น “ของจริง” และทำให้ “ของเทียม” ไม่มาทำลายความดี ความงามที่ชุมชนร่วมสร้างขึ้น

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวที่หันมาให้ความสนใจในความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม ไม่ปรุงแต่ง การท่องเที่ยวแบบซ้ำ ๆ และเน้นประสบการณ์มากกว่าแค่ไปให้ถึงแหล่งท่องเที่ยว เริ่มเป็นที่นิยมและมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเริ่มมีจำนวนมากขึ้นทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งประสบปัญหาคล้าย ๆ กัน คือการเข้าถึงตลาดที่เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคมและที่ยืนให้กับ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ในเชิงคุณภาพของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวแล้วการมีมาตรฐานอาจสามารถช่วยให้ชุมชนเข้าถึงตลาดที่คำนึงถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ด้วย

จากบทเรียนของการท่องเที่ยวที่ผ่านมา แต่ละฝ่าย หลักที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวมีความทรงจำในด้านลบของกันและกัน จนบางครั้งกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเพราะความระแวง อาทิ ชุมชนระแวงบริษัททัวร์ว่าเอาเปรียบชุมชน บริษัททัวร์ระแวงชุมชนว่าขาดความรับผิดชอบหรือเอาผลประโยชน์เฉพาะตน นักท่องเที่ยวระแวงบริษัททัวร์ว่าเป็นพวก “Green wash (แสร้งทำดี)” หรือระแวงชุมชนว่าทัวร์จะคู้ค่ากับราคาที่จ่ายไปหรือไม่ ดังนั้น การใช้มาตรฐานที่เป็น “เครื่องมือสากล” ที่เป็นที่ยอมรับ จะช่วยลดช่องว่างของความหวาดระแวงของสามฝ่ายที่เกี่ยวข้องหลัก ๆ ได้ (รายงานวิจัยการตลาดที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน, สกว. 2553)

2.3.2 จุดมุ่งหมายและองค์ประกอบของมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยที่ประชาชนมีส่วนร่วม และสร้างการยอมรับกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

การที่การท่องเที่ยวเน้นอุตสาหกรรมในระดับสากล ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวอยู่ในท้องถิ่น แต่ผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ (นักท่องเที่ยว หรือ Travel Agent) อยู่อีกภูมิภาคหนึ่ง ภูมิภาคที่เป็นที่ยอมรับว่านักท่องเที่ยวมีคุณภาพ กล่าวคือ มีกำลังซื้อ มีวันพักยาว และมีพฤติกรรมท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคนท้องถิ่น ได้แก่ ยุโรป ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการแสดงออกเชิงประจักษ์ว่าในการดำเนินธุรกิจของเขา (ในระดับบริษัท) หรือการเดินทางของเขา (ในระดับปัจเจก) ได้มีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ส่งผลกระทบน้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม หลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) ได้ถูกพัฒนาขึ้น โดยสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (Global Sustainable Tourism Council) ที่ทำหน้าที่เสมือนองค์กรพี่เลี้ยงผลักดันให้เกิดการดำเนินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยการออกเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (GSTC) และสร้างการยอมรับให้แก่ผู้ประกอบการ โดยมีทั้งมาตรฐานการส่งเสริม เช่น การฝึกอบรม การให้มาตรฐาน และมาตรการกีดกัน เช่น ให้สมาชิกปฏิบัติตามแนวทางหรือนโยบายของสมาคม เป็นต้น

หลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC มีกรอบกว้าง ๆ ดังนี้

- เกณฑ์ที่ 1 แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างถึงการบริหารหน่วยงาน (องค์กร/บริษัท) อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้
- เกณฑ์ที่ 2 ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจแก่ชุมชนในท้องถิ่น โดยเกิดผลเสียหรือผลกระทบทางลบน้อยที่สุด
- เกณฑ์ที่ 3 ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเกิดผลกระทบทางลบน้อยที่สุด
- เกณฑ์ที่ 4 รักษาสิ่งแวดล้อมและก่อผลเสียหรือผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

2.3.3 องค์ประกอบของมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 ได้ศึกษามาตรฐานของ GSTC, CSR-MAP (โครงการความร่วมมือในห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยุโรป-ไทย เพื่อเข้าถึงตลาดและยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม –The Corporate Social Responsibility and Market Access Partnership) และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) นำมายกร่างโดยใช้กระบวนการวิจัยในการทดสอบซ้ำกับชุมชนซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน
2. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่น
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม
4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีคุณภาพการบริการและความปลอดภัย

การเลือกใช้กรอบ GSTC และมาตรฐานของ CSR-MAP มาใช้ในงานเป็นเสมือนการให้ความสำคัญกับความต้องการของตลาด โดยที่มีการปรึกษาหารือกับผู้ประกอบการ และ วิเคราะห์ว่าอะไรคือช่องว่างระหว่างมาตรฐานสากลกับมาตรฐานของไทย กระบวนการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดในเวทีผู้ใช้บริการทั้ง 5 ภาคส่วน (ชุมชน มัคคุเทศก์ บริษัททัวร์ ร้านอาหาร โรงแรม) ทำให้เกิดมุมมองและความเข้าใจร่วม การจัดทำ Fam Trip ที่พาผู้ประกอบการและนักข่าวจากยุโรป พบว่า การที่มีกรอบที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน ช่วยให้การสื่อสารระหว่าง “ผู้ผลิต” หรือ “ผู้ประกอบการ” กับผู้ซื้อ หรือ เป็นนักท่องเที่ยว หรือ Travel Agent เข้าใจได้ง่าย และเกิดเป็นพันธมิตรทางธุรกิจในการส่งเสริมสนับสนุนการทำท่องเที่ยว ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ จึงใช้องค์ประกอบ 5 ด้าน เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อศึกษาข้อจำกัดของชุมชน ผู้ประกอบการ และนโยบายรัฐ ในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย

2.4 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย

2. 4.1 พัฒนาการของการจัดทำมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย

การทำมาตรฐานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ทำเรื่องการท่องเที่ยว ผ่านระยะเวลา ยาวนานเกือบสิบปี มีพัฒนาการจนถึงปัจจุบัน 4 ระยะด้วยกัน กล่าวคือ

ระยะที่ 1 : ปี 2548 - 2550

โดยโครงการ CHARM – REST² มีการพัฒนามาตรฐาน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามประเมินการทำ CBT ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลโดยชุมชน มีพื้นที่นำร่องคือ เกาะยาวน้อย จ.พังงา และลิเล็ด จ.สุราษฎร์ธานี

บทเรียนของงาน CHARM-REST คือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการริเริ่มของหน่วยงานด้านปฏิบัติการ ไม่ได้ดึงหน่วยงานในระดับนโยบายด้านมาตรฐานการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้โครงการความร่วมมือ CHARM-REST ยุติลงกิจกรรมเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็ยุติลงไปด้วย

²โครงการ CHARM เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับสหภาพยุโรปโดยมอบหมายให้กรมประมงเป็นผู้รับผิดชอบโครงการมีระยะเวลาทำงาน 5 ปี (2545-2550) โดยโครงการ CHARM มาร่วมมือกับ REST ในปี 2547-2550 เพื่อทำ CBT ในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวบ้านดอนและอ่าวพังงาโดยมีเกาะยาวน้อยและลิเล็ดเป็นพื้นที่นำร่อง

ระยะที่ 2 : ปี 2552 – 2553

โครงการCSR – MAP (Corporate Social Responsibility and Market Access Partnership) โดยการทำงานร่วมมือกับมูลนิธิไบโม่สียีว สมาคมไทยท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์และผจญภัย และสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน และหน่วยงานชื่อ European Center for Eco and Agro Tourism (ECEAT) จากประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นการพัฒนามาตรฐานโดยผู้ประกอบการที่มีบทบาทหลักในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 5 ผู้ประกอบการ ได้แก่บริษัททัวร์ มัคคุเทศก์อาชีพ โรงแรม ร้านอาหาร และชุมชนท่องเที่ยว ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่างมาตรฐานจำนวน 30 แห่งทั่วประเทศ และได้มีการนำเอามาตรฐานลงไปทดลองในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน ได้แก่

1. บ้านจำโบ้ จ.แม่ฮ่องสอน (ตัวแทนชุมชนชาวเขา)
2. บ้านชะจอม จ.อุบลราชธานี (ตัวแทนชุมชนอีสาน)
3. บ้านนาตม จ.กระบี่ (ตัวแทนชุมชนใต้)
4. บ้านทาป่าเปา จ.ลำพูน (ตัวแทนชุมชนเหนือ)
5. บ้านสลักคอก จ.ตราด (ตัวแทนชุมชนภาคกลาง)

เนื่องจากกรรมการท่องเที่ยวได้ทำ MOU กับทาง CSR MAP ดังนั้นร่างมาตรฐานดังกล่าวจึงได้นำไปปรับปรุงโดยกรรมการท่องเที่ยว และมีการทดสอบมาตรฐานนี้กับกลุ่มผู้ประกอบการทั้ง 5 ในส่วน ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มเป้าหมายผู้ประกอบการในโครงการ CSR-MAP ส่วนของชุมชน ได้ไปทดสอบมาตรฐาน การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านกิดช้าง จ.เชียงใหม่ และ บ้านทาป่าเปา จ.ลำพูน

จากนั้นทาง CSR-MAP ได้ทำ Fam trip โดยเชิญบริษัทนำเที่ยวจากยุโรป ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากททท. ลงสำรวจเส้นทางสีเขียว โดยในแต่ละเส้นทางมีชุมชน CBT ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ด้วย จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่

1. บ้านห้วยซี้เหล็ก จ.เชียงราย
2. บ้านทาป่าเปา จ.ลำพูน
3. บ้านปราสาท จ.นครราชสีมา
4. บ้านบางพลับ จ.สมุทรสงคราม
5. บ้านสลักคอก จ.ตราด

ซึ่งจากการประเมินความพึงพอใจด้านกิจกรรมและบริการในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนใหญ่มีความประทับใจ และชุมชน CBT เปรียบเสมือน Highlight ของเส้นทางสีเขียว ซึ่ง TEATA ได้นำไปส่งเสริมการขายต่อจนถึงปัจจุบัน

ระยะที่ 3 : ปี 2555 – ปัจจุบัน

องค์กรพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ได้นำเอากรอบมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ได้มีการพัฒนาล่าสุดร่วมกับกรมการท่องเที่ยวไปใช้ในการเป็นเครื่องมือรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการตั้งคณะทำงานรับรองแหล่งจากหลากหลายหน่วยงาน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือนักวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมการท่องเที่ยว สมาคมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาอุตสาหกรรม และชุมชนที่มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว คณะทำงานได้มีการปรับหลักเกณฑ์ให้เหมาะสมและนำไปประเมินครั้งแรกในพื้นที่ชุมชนนำร่อง 13 แห่งในพื้นที่รับผิดชอบของ อพท. ในปี 2556 ได้แก่

- 1) บ้านน้ำเขียว จ.ตราด
- 2) บ้านแหลมกลัด จ.ตราด
- 3) บ้านตะเคียนเตี้ย จ.ชลบุรี
- 4) ชุมชนซากแก้ว จ.ชลบุรี
- 5) บ้านคุงพัฒนา จ.สุโขทัย
- 6) ชุมชนเมืองเก่า จ.สุโขทัย
- 7) นครชุม จ.พิษณุโลก
- 8) กกสะทอน จ.เลย
- 9) ปลาบ่า จ.เลย
- 10) ชุมชนในเวียง จ.น่าน
- 11) บ้านบ่อสวก จ.น่าน
- 12) บ้านไร่กองขิง จ.เชียงใหม่
- 13) บ้านสันลมจอย จ.เชียงใหม่

ระยะที่ 4 : ปี 2555-2556 (งานวิจัย 1 ปี เริ่มสิงหาคม 2555 สิ้นสุด กรกฎาคม 2556)

โดยงานวิจัยการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล

นักวิจัยในโครงการย่อยที่สอง โครงการศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่มาตรฐาน ได้นำเอาหลักเกณฑ์ ของ CSR-MAP ที่มีการทดสอบจากกรมท่องเที่ยว และ ท่อพท.นำไปปรับใช้ โดยจัดทำเอกสาร ษาให้เข้าใจง่ายขึ้น และนำไปทดสอบกับชุมชนที่ทีมวิจัยคัดเลือก เป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1. บ้านจำโบ้ จ.แม่ฮ่องสอน ชุมชนชาวเขา มีประสบการณ์ในการเป็นพื้นที่ทดสอบ เกณฑ์ของ CSR MAP มาก่อน
2. บ้านหัวทุ่ง จ.เชียงใหม่ (ตัวแทนภาคเหนือ)
3. บ้านภู จ.มุกดาหาร (ตัวแทนภาคอีสาน)
4. บ้านห้วยแร้ง จ.ตราด (ตัวแทนภาคตะวันออก / ชายฝั่ง)
5. บ้านริมคลอง จ.สมุทรสงคราม (ตัวแทนภาคกลาง)
6. บ้านพญาบังสา จ.สตูล (ตัวแทนภาคใต้)

นอกจากนี้ยังได้มีการส่งต่อข้อมูลให้กับโครงการย่อยที่สาม โครงการศึกษาความต้องการของตลาด ต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยได้จัดพาผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวไปทดสอบมาตรฐานในพื้นที่ อีกครั้ง โดยได้เลือกบ้านหัวทุ่ง จ.เชียงใหม่ บ้านห้วยแร้ง จ.ตราด และบ้านพญาบังสา จ.สตูล เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง

2.4.2 ประโยชน์ของมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

จากกระบวนการวิจัยที่ลงไปเก็บข้อมูลกับชุมชนและการจัดเวทีประชาพิจารณ์ของโครงการย่อยที่ 2 และการเก็บข้อมูลในส่วนของผู้ประกอบการของโครงการย่อยที่ 3 มีข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า มาตรฐานการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และรัฐท้องถิ่น พอสรุปได้ ดังนี้

ประโยชน์ 3 ประการที่ชุมชนจะได้รับ

ประการแรก : ได้กรอบและแนวทางในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ และเกิดการเก็บหลักฐานเชิง ประจักษ์ไว้สำหรับการตรวจสอบตนเอง และให้ผู้มีส่วนได้ -ส่วนเสียรับรู้รับทราบ เป็นการทำให้ กระบวนการพัฒนาชุมชนโปร่งใสตรวจสอบได้ และไม่ได้อยู่ภายใต้ผู้นำเดียวหรือผู้เกี่ยวข้องไม่กี่คนเท่านั้น

ประการที่สอง : เป็นการสร้างคุณภาพและยกระดับการท่องเที่ยวที่อยู่ในมือของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนที่แท้จริง เพราะทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมและสังคมชุมชนที่หลอมรวมอยู่ด้วยกันจะคงอยู่แน่นอน ต่างจากผู้ประกอบการหรือสถานประกอบการอื่น ซึ่งอาจย้ายสถานประกอบการไปที่อื่น แต่การย้ายชุมชนเป็นเรื่องใหญ่ เว้นแต่ภัยพิบัติ ดังนั้น ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นในทางปฏิบัติเพราะคนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ

ประการที่สาม : เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการตลาดที่มีศักยภาพ เนื่องจากนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการบางกลุ่ม เลือกใช้บริการที่มีการรับรองเรื่องคุณภาพ อาทิ กลุ่มนักเรียนนานาชาติ จะให้ความสำคัญเรื่องความปลอดภัย กลุ่มผู้ประกอบการทางยุโรป ให้ความสำคัญเรื่องการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น

ประโยชน์ 3 ประการที่ผู้ประกอบการจะได้รับ

ประการแรก : ได้แหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรมท่องเที่ยว/บริการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพคุณค่าและยั่งยืน

ประการที่สอง : ได้สนับสนุนชุมชนท้องถิ่นให้มีรายได้เสริมได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติฟื้นฟูวัฒนธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

ประการที่สาม : สามารถบอกกับลูกค้าหรือคู่ค้าทางธุรกิจได้ว่า ธุรกิจของเขาสนับสนุนหรือทำงานร่วมกับคนและชุมชนท้องถิ่น และเงินที่ลูกค้าจ่ายได้มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งดูแลสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ 3 ประการที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ

ประการแรก : มั่นใจได้ว่าชุมชนที่ตนเลือกในการท่องเที่ยวครั้งนี้มีคุณภาพและบริการที่ตนคาดหวังจะได้รับ

ประการที่สอง : คุ่มค่ากับเงินที่จ่าย

ประการที่สาม : การท่องเที่ยวของตนมีส่วนในการสนับสนุนการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวโดยชุมชน และชุมชนได้รับประโยชน์แน่นอน

ประโยชน์ 3 ประการที่รัฐท้องถิ่นจะได้รับ

ประการแรก : ชุมชนมีความเข้มแข็งรัฐท้องถิ่นไม่ต้องออกแรงมากในการแก้ไขปัญหา

ประการที่สอง : ทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมท้องถิ่นมีการจัดการอย่างยั่งยืนเป็นต้นทุนที่ดีในการพัฒนาและต่อยอดการพัฒนาสังคมและชุมชนให้รุ่งเรือง

ประการที่สาม : สร้างความมีชื่อเสียงให้กับท้องถิ่นเมื่อชุมชนได้รับมาตรฐานหรือรางวัล

กระบวนการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ผ่านการทำงานในลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรพี่เลี้ยง คือ โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (REST) ซึ่งปัจจุบัน คือ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT-I) และนำไปขยายผลโดยองค์กรของรัฐที่อาจมีขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบเฉพาะ คือ องค์กรพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) นอกจากนี้ยังมีการประเมินความรับรู้และความพึงพอใจจากผู้ให้บริการ ได้แก่ สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (TEATA) บริษัททัวร์จากยุโรป ในงาน CSR-MAP และดำเนินการวิจัยซ้ำอีกครั้งจากโครงการวิจัยย่อย ที่ 3 ในการให้ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวประเมินชุมชนจากเกณฑ์มาตรฐานดังกล่าว หลายชุมชนที่ร่วมกระบวนการปรึกษาหารือเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน รับหลักการและใช้แนวทางการประเมินมาตรฐานในการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.5 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอาเซียน

2.5.1 ผู้ริเริ่มมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเอเชีย

มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนริเริ่มในปี 2551 จากโครงการความร่วมมือของยุโรป-เอเชีย ชื่อ Asia Invest โดยมีประเทศจากเอเชีย 3 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย กัมพูชา และมองโกเลีย และองค์กรพัฒนาเอกชนของเนเธอร์แลนด์ชื่อ European Center for Eco and Agro Tourism (ECEAT) โดยร่วมกันพิจารณาหลักเกณฑ์ของมาตรฐาน โดยใช้กรอบหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) เป็นแนวทางในการพิจารณา และแต่ละประเทศนำไปจัดปรับให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของตน โดยทางองค์กรผู้จัดได้เชิญประเทศอื่น ๆ ในเอเชียเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประกอบด้วย ไทย ลาว บังคลาเทศ เนปาล และเวียดนาม ได้ร่วมในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ด้วย เมื่อกุมภาพันธ์ 2552 ที่เกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย

2.5.2 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียน ถูกบรรจุเป็น 1 ใน 10 มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน

องค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติอาเซียน (ASEAN NTOs) ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2554-2558 ซึ่งได้รับรองแนวทางในการจัดทำมาตรฐานอาเซียนใน 6 สาขา ได้แก่

- 1) โฮมสเตย์
- 2) โรงแรมสีเขียว
- 3) บริการอาหารและเครื่องดื่ม
- 4) หอพักน้ำสาธารณะ

5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

6) การท่องเที่ยวเชิงมรดก

ในการประชุมคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพของอาเซียน (ASEAN Quality Tourism Working Group) 18 มกราคม 2556 ที่กัมพูชา ได้เพิ่มมาตรฐานการท่องเที่ยวขึ้นมาอีก 4 มาตรฐาน ได้แก่

1) สปาเพื่อสุขภาพ

2) เมืองท่องเที่ยวสะอาด

3) ความมั่นคงปลอดภัยในโรงแรมและรีสอร์ท และ

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ประเทศไทยรับผิดชอบเรื่อง โรงแรมสีเขียว สปาเพื่อสุขภาพ ส่วนกัมพูชาเรื่องเมืองท่องเที่ยวสะอาด และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (เอกสารสรุปการประชุมคณะทำงานการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ, มกราคม 2556)

แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2554-2558 ได้กล่าวถึง มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน ว่า “มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนยังเป็นมาตรฐานเฉพาะที่ไม่สามารถวัดและเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศได้ แม้แต่มาตรฐานโฮมสเตย์ และโรงแรมสีเขียวที่มีการให้รางวัลไปแล้ว ก็ยังเป็นการดำเนินงานในลักษณะกว้าง ๆ เพื่อจูงใจให้ประเทศสมาชิกอาเซียนส่งโฮมสเตย์หรือโรงแรมสีเขียวเข้ารับรางวัล ” นอกจากนี้ เอกสารดังกล่าวยังระบุว่า มาตรฐานที่ประกาศยังไม่มีการทำตัวชี้วัด โดยหากมีการทำตัวชี้วัดก็ต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก และควรมีองค์กรภายนอกมารับรองมาตรฐาน หากปราศจากกลไกการรับรอง ก็เป็นการยากที่มาตรฐานจะมีความน่าเชื่อถือ (แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2554-2558, หน้า 24)

2.5.3 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในกัมพูชา

องค์กรที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน คือ เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนประเทศกัมพูชา (Cambodia Community Based Ecotourism Network -CCBEN) มีการยกร่างมาตรฐานออกเป็น 5 มาตรฐานประกอบด้วย

1. มาตรฐานมัคคุเทศก์ CBT

2. มาตรฐานโปรแกรม CBT

3. มาตรฐานอาหารและเครื่องดื่ม CBT

4. มาตรฐานที่พัก CBT

5. มาตรฐานบริษัทนำเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

หลังจากมีการยกร่างมาตรฐานแล้ว ได้มีการทดลองทำกับชุมชน 13 แห่ง และมีเพียง 5 แห่ง ที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ได้แก่ จีพาด-เกาะกง, จัมบัก-กัมปงสปี, แพรกโตลใน-พระตะบอง, บันทะยอมาร์-บันเรียมเยน และถมอเบย-พระวิหาร ซึ่งชุมชน ทั้ง 5 แห่ง ได้มีโอกาสนำเสนอในการประชุมระดับชาติเรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้มีการขับเคลื่อนเรื่องนี้ต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในองค์กร CC BEN และหน่วยงานภาครัฐยังไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างเต็มที่ จนกระทั่งประเทศกัมพูชาได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการท่องเที่ยวอาเซียนให้รับผิดชอบเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้ หารือกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาพบอีกครั้งในเวทีคณะกรรมการท่องเที่ยวอาเซียน 22 เมษายน พ.ศ. 2556 ที่ประเทศกัมพูชา

2.5. 4 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในประเทศอินโดนีเซีย

Indonesia Ecotourism Network (INDECON) ซึ่งเป็นสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอินโดนีเซีย ได้เข้าร่วมกับโครงการ ASIA Invest เช่นเดียวกับกัมพูชา และนำหลักเกณฑ์ของ GSTC มาปรับให้เหมาะสมกับบริบทของอินโดนีเซียโดยยึดหลัก 3 ประการคือ

1. มีการสร้างงาน และลดภาระความยากจน
2. ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน ภาคเยาวชนและภาครัฐในการพัฒนา CBT

โดยมีพื้นที่นำร่อง 5 แห่ง ได้แก่ 1.รินจานูชาแตง การ่าตะวันตก 2.ฟอลเรส จากพูชาแตงการ่า ตะวันออก 3.ฮาลิมันชะวาตะวันตก 4.คันดิเรโจ ชะวากลาง 5.สุราเวสีใต้

มีการผลักดันเรื่องนี้ในระดับนโยบาย โดยได้มีการเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนามาตรฐานกระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว และเครือข่ายบริษัทนำเข้าของ INDECON อย่างไรก็ตาม หลังจากการจัดเวที และทดลองประเมิน ไม่ได้มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากอินโดนีเซียมีความแตกต่างด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม จึงเป็นไปได้ยากที่จะนำไปใช้ได้ในทุกหมู่บ้าน

INDECON ได้สรุปบทเรียนของการขยายผลเรื่องมาตรฐานไว้ว่า

1. ชุมชนมองเรื่องการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริม ดังนั้น เรื่องมาตรฐานจึงไม่ได้อยู่ในใจ เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับเรื่องการท่องเที่ยว และบริการที่ได้มาตรฐาน
2. ขาดการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้กลไกด้านการเงินให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพ
3. ขาดพี่เลี้ยงในการทำงานเชื่อมประสาน รัฐ-เอกชน และการติดตามในชุมชนให้มีการพัฒนาคน หรือดำเนินการอย่างเป็นระบบ
4. มาตรฐานมุ่งเน้นเรื่องการบริการ มากกว่าการเป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชน
5. การเริ่มทั้งภาคชุมชน และภาคธุรกิจพร้อมๆกัน บางครั้งทำได้ยากต้องการพี่เลี้ยงที่เข้าใจและเชื่อมประสานได้

อย่างไรก็ตาม INDECON ได้เสนอว่าต้องมีการช่วยให้ชุมชนนำเรื่องมาตรฐานไปปฏิบัติโดยมีความช่วยเหลือด้านเทคนิค เช่น ประชาสัมพันธ์ ตลาด และเห็นว่าควรต้องผลักดันเรื่องนี้สู่นโยบาย

2.5.5 ประเทศที่ขับเคลื่อนเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอาเซียน

จากการวิจัยพบว่า ในประเทศอาเซียนมีเพียง 3 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เวียดนาม และไทย ที่เคยมีการยกร่างเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้หลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก (Global Sustainable Tourism Criteria - GSTC) เป็นแนวทางในการพิจารณา ทั้ง 3 ประเทศ ตกอยู่ในภาวะเดียวกัน คือ เรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนริเริ่มจากภาคองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนามาตรฐาน ในฐานะองค์กรภาคีที่ทางองค์กรพัฒนาเอกชนเห็นว่ามีความสำคัญที่จะนำเรื่องนี้ไปผลักดันต่อ ซึ่งปรากฏว่า

กัมพูชาเกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร CCBEN ทำให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้สานต่อ แต่เนื่องจาก ปี 2556 ทางกัมพูชาได้อาศัยจากคณะกรรมการการท่องเที่ยวอาเซียนในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ASEAN ดังนั้น งานที่ CCBEN ทำไว้จึงได้ถูกนำไปพิจารณาและขับเคลื่อนต่อภายใต้การทำงานของกองความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวง การท่องเที่ยวกัมพูชา แต่ก็เป็นแค่การเคลื่อนไหวในเวทีคณะกรรมการการท่องเที่ยวอาเซียน ยังไม่ได้มีการขยับงานในพื้นที่หรือกับหน่วยงานพี่เลี้ยงแต่อย่างใด

อินโดนีเซีย โดย INDECON นำเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไปขับเคลื่อนเชิงแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มากกว่าจะใช้เป็นการประเมินคุณภาพชุมชน เนื่องจากอินโดนีเซียเป็นประเทศที่ใหญ่และมีเกาะจำนวนมาก เกินขีดความสามารถที่ INDECON จะขับเคลื่อน หากปราศจากงบประมาณสนับสนุน เนื่องจากทุนที่ได้รับเพื่อพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ยุติบทบาทลงแล้ว ทาง INDECON มองว่าเรื่องนี้หากจะให้ยั่งยืนรัฐบาลของอินโดนีเซียต้องเข้ามาเป็นเจ้าภาพ เพื่อพัฒนาเรื่องนี้ต่อ

ประเทศไทย สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ผลักดันเรื่องนี้ผ่านโครงการ CSR-MAP แต่หลังจากส่งมอบให้กับกรมการท่องเที่ยว ภายใต้ MOU ที่ลงนามร่วมกันแล้ว กรมการท่องเที่ยวไม่ได้สานต่อ จากนั้นทางอพท. ได้รับเรื่องมาตรฐานไปเป็นแนวทางในการรับรองแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจาก การจัดทำมาตรฐานจะทำให้ต้องผ่านความเห็นชอบจากกรมการท่องเที่ยว และสำนักมาตรฐานอุตสาหกรรมจึงจะประกาศใช้เป็นมาตรฐานได้ ทำให้ อพท.เลือกวิธีการในการรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมากกว่าการดำเนินการในระบบการรับรองมาตรฐาน เนื่องจากต้องใช้เวลา

2.5.4 มุมมองของผู้เข้าร่วมประชุม “Innovating community based tourism in ASEAN ต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระหว่างวันที่ 30-31 พฤษภาคม 2556 ได้มีการจัดสัมมนาในหัวข้อ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน โอกาสในการเรียนรู้และแบ่งปันในภูมิภาคอาเซียน” หรือมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า “Innovating community based tourism in ASEAN” การสัมมนาครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 200 คน จาก 8 ประเทศ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน หน่วยงานราชการ บริษัทนำเที่ยว และสมาคมการท่องเที่ยว นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

ผู้เข้าสัมมนามีความคิดเห็นร่วมกันว่า มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความจำเป็นในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานกับภาคีที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น และให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมชุมชนและพันธมิตรทางการท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว และบริการการท่องเที่ยว โดยมีหลักประกันว่าการท่องเที่ยวจะมีส่วนในการส่งเสริม และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ทำให้เห็นถึง คุณภาพการบริการ และสอดคล้องกับความคาดหวังของตลาดที่สนใจการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน

มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียน ควรจะมาจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีการทดสอบเครื่องมือนี้กับชุมชนโดยไม่เร่งรัด และมีการนำผลจากการทดสอบกับชุมชนสะท้อนกลับในเวทีการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียน โดยที่มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียน ควรจะมีการยืดหยุ่น และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละประเทศ

สิ่งสำคัญในการประชุมในครั้งนี้คือ การได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มองค์กรภาคีที่หลากหลาย ที่ล้วนมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งมิติด้านการพัฒนาชุมชน และด้านการตลาด โดยที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า มาตรฐานคือเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนในชุมชน บริษัทนำเที่ยว หน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมสัมมนายังมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เป็นการยากที่ชุมชนจะเข้าใจว่า มาตรฐานมีความสำคัญอย่างไร เพราะเป็นเรื่องที่ห่างไกลจากชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งการที่จะให้ชุมชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญเรื่องนี้ จำเป็นต้องมีกระบวนการในการทำความเข้าใจและให้ชุมชนเห็นประโยชน์โดยไม่ใช่เป็นการครอบงำหรือสั่งการจากหน่วยงานภายนอก เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน มาตรฐานควรจะพัฒนาจากมาตรฐาน “ขั้นพื้นฐาน” หรือ ‘minimum standards’ ที่มาตรฐานต่ำสุดที่ควรจะมี

ประเด็นที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาเห็นความสำคัญในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน ได้แก่

- 1) ในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมทั้งมิติชุมชนและการตลาด
- 2) มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือในการประเมินตนเอง ซึ่งผลของการดำเนินงานตามแนวทางมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะช่วยให้ชุมชนได้พัฒนาคุณภาพชีวิต
- 3) การทำงานร่วมกับภาคีที่เป็นภาคเอกชนจะช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวได้หลากหลายและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) ในการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ควรเปิดโอกาสให้ภาคีที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา
- 5) การใช้มาตรฐานเป็นเครื่องมือในการประเมิน ควรมีการฝึกอบรมให้กับผู้นำชุมชนหรือพี่เลี้ยงชุมชน มีความเข้าใจหลักการและวิธีการในการประเมิน

นอกจากนี้ Mr. THOK Sokhom ผู้อำนวยการกองอาเซียนและการพัฒนาความร่วมมือกับต่างประเทศกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในฐานะที่กัมพูชาได้รับมอบหมายจากคณะทำงานท่องเที่ยวอาเซียนในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียน ได้ แสดงความเข้าใจมากขึ้นว่า กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรสร้างการมีส่วนร่วม และใน กลุ่มประเทศอาเซียนมีต้นทุนเรื่องนี้อยู่พอสมควร

2.6 ประเทศไทยกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์การการท่องเที่ยวโลก มีการวางแนวทางการพัฒนา การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับกระแสสากลด้วยดีเสมอมา รวมทั้งการเข้ารับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากประชุม Earth Summit เมือง Rio de Janeiro ประเทศบราซิล และประกาศใช้ Agenda 21 เมื่อปี 2535 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดตั้งคณะกรรมการ Ecotourism ในปี 2539 จัดทำโครงการรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยครั้งแรก ในปี 2541 มีนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และก่อตั้งมูลนิธิไปไม้เขียว ในปีเดียวกัน

ปี 2545 มีการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี 2547 มีการจัดทำมาตรฐานโฮมสเตย์ และมาตรฐานอื่น ๆ อีก จนปัจจุบัน กรมการท่องเที่ยวได้ออกมาตรฐานแล้วทั้งสิ้น 44 มาตรฐาน กรมการท่องเที่ยวได้ดำเนินการตรวจประเมินและให้การรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวไทยแล้ว 28 มาตรฐาน แบ่งเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ 1.มาตรฐานการบริการเพื่อการท่องเที่ยว 2.มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว 3.มาตรฐานธุรกิจนำเที่ยวและมาตรฐานมัคคุเทศก์

มีการแบ่งบทบาทการทำงานระหว่าง ททท. กับกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา โดย ททท. มีหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬามีบทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยว งานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ ททท. ยังคงสนับสนุนอยู่ คือ Green Community ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์ด้านการตลาดเรื่อง 7 Greens Concept เป็นโครงการรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวให้คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการให้รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแก่ผู้ประกอบการ หน่วยงาน และชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบของหลักเกณฑ์ที่ระบุถึงความรับผิดชอบต่อสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หรือบางรางวัลให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

ปี 2546 มีการจัดตั้ง “องค์กรบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.)” และในปี 2554 อพท. ได้มีการจัดตั้งสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน อพท. ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนให้มีคุณภาพ จึงได้พิจารณานำร่างมาตรฐาน CSR-MAP ประเภทการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ไปใช้เป็นเกณฑ์ในการรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่เนื่องจาก อพท. ไม่สามารถทำงานนอกพื้นที่ รับผิดชอบได้ การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงทำได้เฉพาะในพื้นที่พิเศษ 6 พื้นที่ เท่านั้น ได้แก่ ชุมชนรอบไนท์ซาฟารี ชุมชนเมืองเก่าและพื้นที่เชื่อมโยง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย และพื้นที่เชื่อมโยงจ.เลย พัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง เกาะช้างและพื้นที่เชื่อมโยงซึ่งมีชุมชนจำนวน 13 แห่งในความรับผิดชอบของอพท. และอพท. ได้ทดลองนำเกณฑ์มาตรฐาน 5 ด้าน ไปประเมินเพื่อรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน 13 แห่ง ได้แก่ 1) บ้านน้ำเขียว 2) บ้านแหลมกลัด จ.ตราด 3) บ้านตะเคียนเตี้ย 4) ชุมชนซากงัว จ.ชลบุรี 5) บ้านคุกพัฒนา 6) ชุมชนเมืองเก่า จ.สุโขทัย 7) นครชุม จ.พิษณุโลก 8) กกสะท้อน 9) ปลาปา จ.เลย 10) ชุมชนในเวียง 11) บ้านบ่อสวก จ.น่าน 12) บ้านไร่กองขิง 13) บ้านสันลมจอย จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ในจังหวัดต่าง ๆ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ซึ่งอยู่สังกัดสำนักปลัดกระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา มีการส่งเสริมและสนับสนุนการฝึกอบรมและดูงาน รวมทั้งการให้รางวัลแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ดีเด่น ด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทัศนกรรม และเกษตร โดยที่มีการใช้เกณฑ์ที่สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้พัฒนาร่วมกับ CSR-MAP ไปประยุกต์ใช้และให้รางวัล (กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1, 2554 และ 2555)

จากงานวิจัยโครงการย่อยที่ 2 พบว่า ปัจจุบันชุมชนคุ้นเคยกับการประเมินหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นมาตรฐานโฮมสเตย์ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หรือหมู่บ้าน OTOP เป็นต้น เรื่องการประเมินเป็นเรื่องที่ไม่ได้สร้างความอึดอัดใจ ยิ่งหากชุมชนเห็นว่าการประเมินนั้นชุมชนสามารถทำได้ และผลการประเมินนั้นนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาต่อ หรือทำให้คู่ค้าคือบริษัททัวร์พันธมิตรเข้าใจ หรือสร้างการยอมรับกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนยินดีให้ความร่วมมือ

ททท. หรือ อพท. มีการนำเอาหลักเกณฑ์การประเมินแหล่งท่องเที่ยวที่ประยุกต์จากมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้ประโยชน์ แต่กรมการท่องเที่ยวยัง ถือว่าเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยว เป็นงานในส่วนรับผิดชอบของตนจึงวางบทบาทเป็น “เจ้าของ” มาตรฐานอยู่ ยังไม่สามารถปรับบทบาทเป็น “เจ้าภาพ” แล้วดึงเอาความเชี่ยวชาญของหน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยอย่างจริงจัง

จากข้อมูลโครงการวิจัยย่อยที่ 1 พบว่า กรมการท่องเที่ยว มองว่าตนได้จัดทำมาตรฐานจำนวนมาก และมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนใกล้เคียงกับมาตรฐานโฮมสเตย์ อีกทั้งมีคู่มือการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนสามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาได้ ซึ่งการประเมินมาตรฐานต้องใช้ทั้งกำลังคน งบประมาณ และ กระบวนการรับรองมาตรฐานก็ยุ่งยากซับซ้อน ที่ผ่านมามีเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะมีความร่วมมือในระดับองค์กรแล้ว แต่เนื่องจากผู้บริหารขาดความต่อเนื่องและในระดับนโยบายยังไม่ได้สั่งการมาจึงไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ได้

2.7 เจือ้นไขและข้อจำกัดของชุมชนในการทำมาตรฐาน

2.7.1 การประเมินตนเอง การประเมินตนเองของชุมชนที่มีการแบ่งกลุ่มเป้าหมายชุมชนที่มีประสบการณ์น้อยกับชุมชนที่มีประสบการณ์มาก พบว่า ชุมชนที่มีประสบการณ์ มาก มีตัวชี้วัดที่ต้องปรับปรุงน้อยกว่าชุมชนใหม่ ๆ ที่ขาดประสบการณ์ ด้านที่ต้องปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นโดยภาพรวม คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และการบริการและความปลอดภัย

ข้อค้นพบของโครงการย่อย 2 เจือ้นไขและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้าสู่เกณฑ์มาตรฐาน 5 ด้าน มีดังต่อไปนี้

ด้านที่ 1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน

1.1 ระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบบูรณาการทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ 2) วัฒนธรรม 3) สุขภาพ/สุขอนามัย 4) ความปลอดภัย 5) คน/สังคม 6) ผลประโยชน์ 7) คุณภาพการบริการ และ 8) การตลาด- พบว่าทั้ง 6 ชุมชนตัวอย่างที่ลงสังเกตการณ์และจัดเวทีพูดคุย ขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการบริหารจัดการโดยภาพรวม ส่วนใหญ่จะมีในด้าน (1) (3) (5) (6) (7) มีเพียงบางชุมชนเท่านั้นที่มีประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์และวางแผนทางการตลาด เพราะมีประสบการณ์ทำงานร่วมกับบริษัททัวร์ และศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 ชุมชนส่วนใหญ่มีประสบการณ์ ในการสมัคร เข้าประกวดในรางวัลต่าง ๆ เช่น มาตรฐานโฮมสเตย์ รางวัลกินรี เป็นต้น จึงสามารถวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง แต่ขาดการจัดระบบเอกสารที่สมาชิกสามารถหาอ่านได้ง่าย เนื่องจากไม่มีสำนักงานที่เป็นของส่วนกลาง เอกสารจึงกระจัดกระจายไปอยู่ที่บ้านประธานหรือบ้านผู้นำ

1.3 ระบบประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวบางชุมชนมีระบบการประเมินความพึงพอใจ แต่ส่วนใหญ่ขาดการนำข้อมูลที่ได้จากนักท่องเที่ยวมาวิเคราะห์ ปรับปรุงงาน

1.4 การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่มีการจัดทำข้อมูล และนักท่องเที่ยวได้รับทราบล่วงหน้าหรือเมื่อเดินทางมาถึง

ด้านที่ 2 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่นสังคมและคุณภาพชีวิต

2.1 หลายชุมชนมีปัญหาในการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มองไม่เห็นความสำคัญของการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยว และบางพื้นที่มีประเด็นความขัดแย้งในโครงการก่อสร้างที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการและก่อผลกระทบให้กับกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน

2.2 ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวแบบวิสาหกิจชุมชน มีประสบการณ์ในการคิดค้นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและใช้ฐานทรัพยากรมาต่อยอด ซึ่งสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น จากการขายของฝากหรือของที่ระลึก

ด้านที่ 3 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

3.1 ชุมชนโดยส่วนใหญ่ขาดการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2 ชุมชนทั้งหมดขาดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนในพื้นที่ ส่วนใหญ่ชุมชนอยู่ในบทบาทการเป็นวิทยากรแบบต่อเนื่อง เป็นพื้นที่เรียนรู้ของนักเรียนในบางวิชา

ด้านที่ 4 การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

4.1 ชุมชนโดยส่วนใหญ่ขาดกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

4.2 ชุมชนส่วนใหญ่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แต่ยังขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบและปฏิบัติการได้จริง

ด้านที่ 5 การบริการและความปลอดภัยของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.1 ชุมชนส่วนใหญ่ขาดระบบและผู้รับผิดชอบการติดตามคุณภาพในการให้บริการของบ้านพัก

5.2 การบริหารจัดการแบบรีสอร์ตชุมชน ทำให้ขาดกระบวนการให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวแบบธรรมชาติที่เน้นการพูดคุย สร้างการแลกเปลี่ยน-เรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

5.3 ชุมชนส่วนใหญ่ขาดการพัฒนานักสื่อความหมายท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ให้มีทักษะในการสื่อความหมายนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ รวมถึงยังขาดความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลเบื้องต้น

5.4 ชุมชนมีแนวคิดและมีระบบการดูแลความปลอดภัยและจุดเสี่ยงที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ระบบป้ายเตือนอาจจะไม่เหมาะสมในบริบทที่มีความอ่อนไหวหรือสถานที่ไม่เอื้ออำนวย

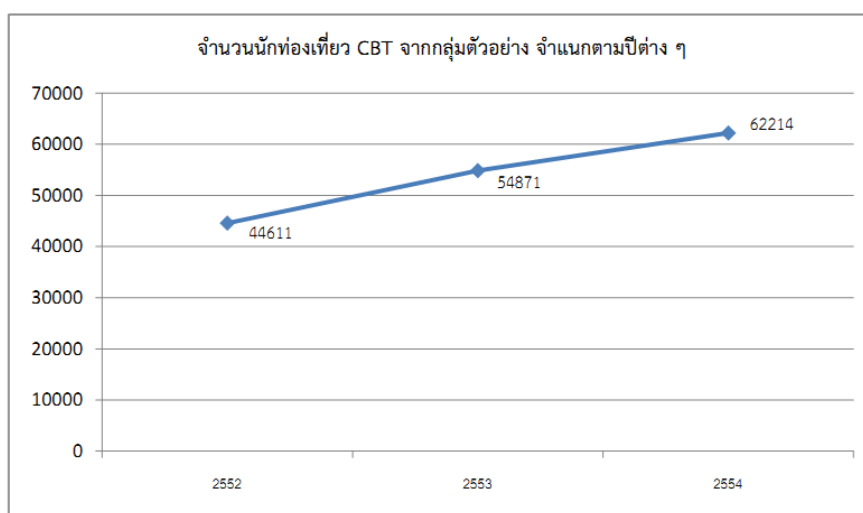
5.5 บางชุมชนเน้นนักท่องเที่ยวในรูปแบบการศึกษาดูงาน ทำให้ขาดแนวคิดในการทำการตลาดกับผู้ประกอบการเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น

5.6 ทุกชุมชนตระหนักถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ว แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้คิดถึงการทำประกันภัยให้กับนักท่องเที่ยวในระหว่างมีกิจกรรมในชุมชน มีเพียงหนึ่งชุมชนที่มีการดำเนินการเรื่องนี้มา 4-5 ปีต่อเนื่องกัน

2.7.2 ผลการศึกษาจำนวนนักท่องเที่ยว CBT ในช่วงปี 2552 - 2554

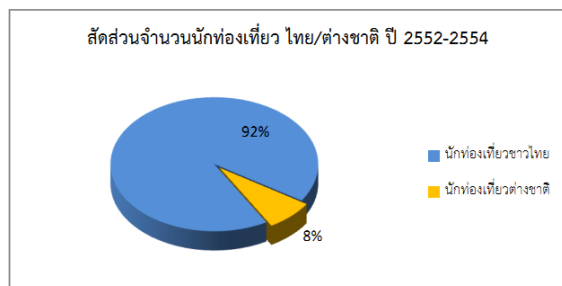
ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง 24 ชุมชน พบว่าตั้งแต่ปี 2552 ถึง 2554 จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละประเภที่มีแนวโน้มเติบโตขึ้นทุกปี โดยปี 2552 ถึงปี 2553มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 26 ปี 2553 ถึงปี 2554 นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 13.38 ตามกราฟ 2.3

กราฟ 2.3 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวจากกลุ่มตัวอย่าง 24 ชุมชน ระหว่างปี 2552-2554

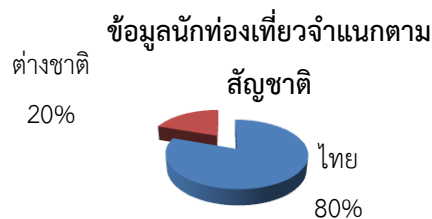

ซึ่งข้อมูลของโครงการวิจัยย่อย 2 พบว่าสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยมีร้อยละ 92 ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีเพียงร้อยละ 8 สอดคล้องกับโครงการย่อย 3 ที่พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 80.4 และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติร้อยละ 19.6 ตามกราฟ 2.4

กราฟ 2.4 เปรียบเทียบข้อค้นพบจากการวิจัยโครงการย่อย 2 และ 3 ในเรื่องสัดส่วนนักท่องเที่ยว

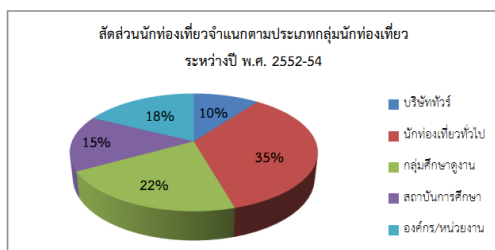
โครงการย่อย 2

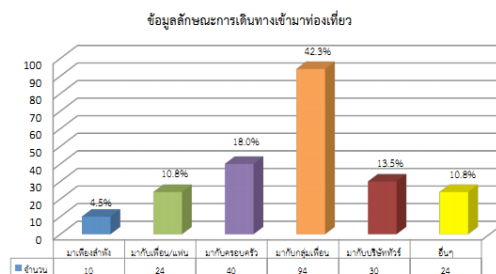
โครงการย่อย 3

โครงการวิจัยย่อย 2 ได้จำแนกจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ในปี 2552-2554 ออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าสัดส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากที่สุดคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปร้อยละ 35 รองลงมาคือ กลุ่มศึกษาดูงาน ร้อยละ 22 ขณะที่กลุ่มองค์กร/หน่วยงาน และกลุ่มสถานศึกษา มีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 18 และ ร้อยละ 15 ตามลำดับ โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มา โดยผ่านบริษัททัวร์มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือ ร้อยละ 10 ซึ่งผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับโครงการวิจัยย่อย 3 ที่พบว่านักท่องเที่ยวเดินทางมา กับบริษัททัวร์ร้อยละ 13.5 % ตามกราฟ 2.5

กราฟ 2.5 เปรียบเทียบข้อค้นพบจากการวิจัยโครงการย่อย 2 และย่อย 3 ลักษณะการเดินทาง

โครงการย่อย 2

โครงการย่อย 3

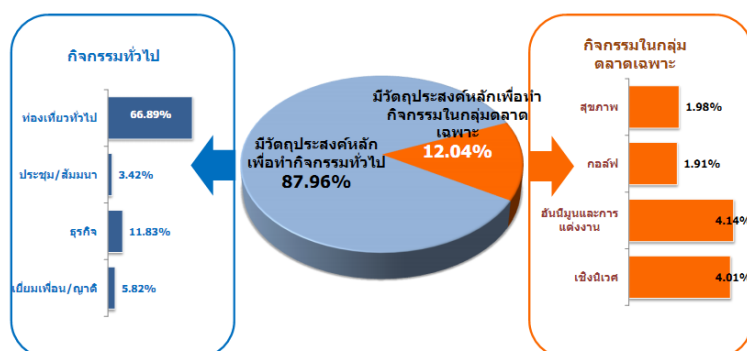
มีข้อสังเกตคือ นักท่องเที่ยวกลุ่มศึกษาดูงาน กลุ่มองค์กรหน่วยงาน และกลุ่มสถาบันการศึกษา ทั้งสามกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้ามาเที่ยวชุมชนที่ใกล้เคียงกัน คือเข้ามาหาความรู้จากชุมชน หากรวมทั้งสามกลุ่มนี้เข้าด้วยกัน จะมีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 55

สัดส่วนของจำนวนนักท่องเที่ยวจำแนกตามกลุ่มต่าง ๆ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มที่มีมากที่สุดคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป มีสัดส่วนร้อยละ 35

อย่างไรก็ตาม หากแยกกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ไปในพื้นที่ CBT กลุ่มที่มากับบริษัททัวร์มีจำนวนมากที่สุดคือ ร้อยละ 46

จากการศึกษาเอกสาร พบ รายงานการศึกษาศักยภาพและขนาดของตลาดนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขภาพ กลุ่มกอล์ฟ กลุ่มฮันนีมูนและการแต่งงาน และกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดทำโดย GFK Marketwise Ltd ปี 2555 พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาประเทศไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อการทำกิจกรรมทั่วไป 87.96 % มี 12.04 % ที่เป็นตลาดเฉพาะเป็นวัตถุประสงค์หลัก ซึ่งหากจำแนกกลุ่มตลาดแล้ว จะพบว่า ตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีสัดส่วนสูงพอ ๆ กับกลุ่มฮันนีมูน ตามกราฟ 2.6

กราฟ 2.6 สัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเฉพาะ

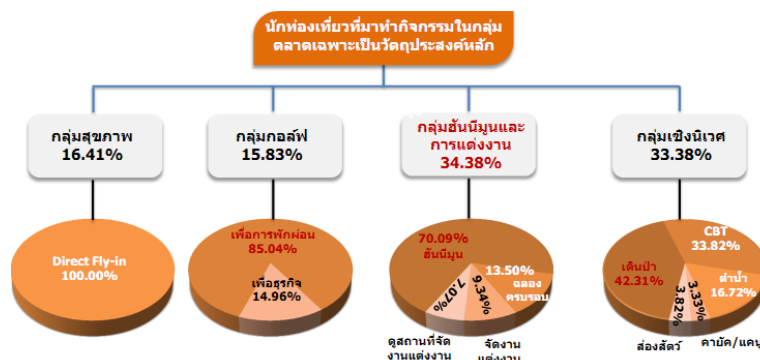

นอกจากนี้รายงานวิจัยดังกล่าวของททท. ยังมีการประมาณมูลค่าตลาดของนักท่องเที่ยวที่มาทำกิจกรรมกลุ่มตลาดเฉพาะ พบว่า มูลค่าตลาดทั้ง 4 กลุ่ม ในรอบ 1 ปี เท่ากับ 130,974 ล้านบาท โดยที่กลุ่มเชิงนิเวศมีมูลค่าตลาดมากที่สุด และ ใน 100 % ของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแบบ CBT 33.82 % เมื่อเทียบเคียงสัดส่วนดังกล่าวแล้วจะเห็นว่านักท่องเที่ยว CBT มีพื้นที่ทางการตลาดพอสมควร ดังแสดงในกราฟ 2.7 และ 2.8 ตามลำดับ

กราฟ 2.7 แสดงมูลค่าตลาดของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ

ตลาด	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)	มูลค่าตลาด (ล้านบาท)
กลุ่มสุขภาพ	858,340	31,125.47
กลุ่มกอล์ฟ	737,861	10,544.36
กลุ่มฮันนีมูนและการแต่งงาน	1,043,684	34,624.04
กลุ่มเชิงนิเวศ	5,344,534	54,680.54
รวม	7,984,419	130,974.41

กราฟ 2.8 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวแบบ CBT

(ที่มา : ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2556)

จากตัวเลขดังกล่าว ประมาณขนาดและมูลค่าตลาดนักท่องเที่ยวในภาพรวม พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวในกลุ่มเชิงนิเวศ มี 5,344,534 คน มีมูลค่าตลาด 54,680,540,000 บาท ถ้าเปรียบเทียบเป็นจำนวนนักท่องเที่ยว CBT แล้วจะมีจำนวน 1,807,521 คน มีมูลค่าทางการตลาดถึง 18,492,958,600 บาท

2.8 ความต้องการของตลาดต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.8.1 วัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยวในชุมชน CBT

พบว่านักท่องเที่ยวเดินทาง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจและได้ประสบการณ์แปลกใหม่ด้านการท่องเที่ยว และมีการเดินทางเป็นลักษณะของหมู่คณะ ประมาณ 2-7 คน มีการพักค้างในชุมชนและมียอดค่าใช้จ่ายระหว่าง 1,000-3,000 บาท

ในส่วนของโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน CBT ที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบ ได้แก่ การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรม วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน กิจกรรมการประกอบอาหารและชิมอาหารท้องถิ่น และกิจกรรมการเดินป่าท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติในชุมชน

2.8.2 ความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตาราง 2.4 เปรียบเทียบลำดับความสำคัญ ความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อมาตรฐาน CBT

องค์ประกอบ	นักท่องเที่ยว	ผู้ประกอบการ
1. การจัดการที่ยั่งยืน	2	4
2. คุณภาพชีวิต/เศรษฐกิจ	3	1
3. วัฒนธรรม	1	2
4. สิ่งแวดล้อม	2	3
5. บริการและความปลอดภัย		

หมายเหตุ : ในโครงการ ย่อย ที่ 3 ไม่ได้นำเรื่องด้านบริการและความปลอดภัยไปเก็บข้อมูล เนื่องจากยึดแนวทางของ GSTC ซึ่งมี 4 ด้านซึ่งไม่รวมด้านบริการและความปลอดภัย

จากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง ประมาณร้อยละ 99 มีความเห็นว่าชุมชน CBT มีมาตรฐานอยู่ในระดับ “มากถึงมากที่สุด” และเห็นว่าควรปฏิบัติตามมาตรฐานทั้ง 4 ด้าน ซึ่งผู้ประกอบการก็เห็นด้วยว่าการที่ชุมชนมีมาตรฐานก็จะช่วยให้ผู้ประกอบการมีความมั่นใจในการส่งนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชุมชน และมั่นใจในการทำงานประชาสัมพันธ์และการตลาดมากยิ่งขึ้น การวิจัยพบว่าผู้ประกอบการกับนักท่องเที่ยวให้น้ำหนักกับแต่ละเรื่องแตกต่างกัน ดังแสดงในตาราง 2.1 ในขณะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเรื่องวัฒนธรรมแต่ผู้ประกอบการมองเรื่องการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งก็ไม่น่าแปลกใจเนื่องจากนักท่องเที่ยวจะมองสิ่งที่ตนเห็นตรงหน้า ในขณะที่ผู้ประกอบการเองต้องการจะพิสูจน์ให้เห็นว่าเรื่องคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญ ที่เขาต้องเผชิญกับคำถามว่าชุมชนได้ประโยชน์อย่างไร ประเด็นนี้จึงเป็นสิ่งที่อยู่ในใจและต้องการให้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนชี้ให้เห็นเรื่องนี้อย่างชัดเจน

2.8.3 แนวทางการพัฒนาความสามารถของชุมชน CBT ให้ได้มาตรฐานสอดคล้องกับต้องการ

ของตลาด

โครงการย่อยที่ 3 ได้นำเอาแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดสำหรับธุรกิจบริการ (Service Marketing Mix) มาใช้ในการวิเคราะห์ความต้องการของตลาดต่อชุมชน พบว่า

- 1) ด้านผลิตภัณฑ์ มองผ่านตัวกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยว พบว่า การที่ชุมชนยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามปกติ ทำให้ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ ความดั้งเดิมของวิถีชีวิตท้องถิ่น อันเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวกำลังแสวงหา
- 2) ด้านราคา นักท่องเที่ยวกลุ่ม CBT ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับประเด็นความคุ้มค่าของกิจกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวเมื่อเทียบกับราคาที่ต้องจ่าย ดังนั้น การบริหารจัดการที่มีความโปร่งใสของกลุ่มท่องเที่ยว และการทำให้เห็นว่ารายได้มีการกระจายไปอย่างไร ก็จะเป็นตัวในการช่วยให้ราคามีทั้งมิติความคุ้มค่ากับราคาที่จ่าย และมีมติเชิงคุณค่าว่ารายได้นั้นได้ไปช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิต ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอย่างไร
- 3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า สำหรับตลาดต่างประเทศชุมชนยังต้องพึ่งพาการทำงานผ่านผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ชุมชนควรร่วมมือกับผู้ประกอบการในลักษณะพันธมิตรทางธุรกิจในการเพิ่มช่องทางการเข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายให้มากยิ่งขึ้น
- 4) ด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า สำหรับชุมชนที่ทำงานร่วมกับผู้ประกอบการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ และรักษาคุณภาพการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการจะส่งนักท่องเที่ยวให้อย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ประกอบการใหม่ ต้องการการสนับสนุนจาก ภาครัฐในการช่วยเหลือผู้ประกอบการท่องเที่ยว CBT ให้มากขึ้น ในเรื่องพื้นที่การประชาสัมพันธ์ในงานเทศกาลท่องเที่ยวหรือการจัด Fam trip ไปสำรวจความพร้อมของชุมชน

- 5) ด้านกระบวนการให้บริการทางการท่องเที่ยวพบว่า ชุมชนต้องการทำงานร่วมกับมัคคุเทศก์อาชีพอย่างเป็นทีม โดยเฉพาะการสื่อความหมายและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- 6) ด้านบุคลากรผู้ที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ประกอบการสามารถช่วยชุมชนในการให้ข้อคิดเห็นในการนำเที่ยว หรือการนำเสนอความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ และชุมชนควรจะให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่เหมาะสม
- 7) ด้านลักษณะพื้นที่ทางการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนบางแห่งการคมนาคมยังไม่สะดวก การให้ข้อมูลเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้า เป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เตรียมตัวชุมชนและผู้ประกอบการได้เตรียมตัวในการอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

2.9 ข้อค้นพบของโครงการย่อย 1, 2 และ 3 ต่อชุมชนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ(นักท่องเที่ยว) และหน่วยงานภาครัฐ

ตาราง 2.5 การวิเคราะห์ข้อค้นพบของแต่ละโครงการโดยสรุปต่อชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ

	โครงการย่อย 1	โครงการย่อย 2	โครงการย่อย 3
ชุมชน	ประเทศไทยทำเรื่องมาตรฐานมาต่อเนื่องหลายชุมชนรู้จักที่จะใช้มาตรฐานเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน	ชุมชนที่ขาดแนวคิดเรื่อง CBT จะมีทัศนคติเชิงลบต่อมาตรฐาน ว่ายุ่งยากแต่ชุมชนที่มีความคิดเรื่อง CBT ชัดเจนจะมองว่ามาตรฐานเป็นเครื่องมือในการพัฒนา	นักท่องเที่ยวและบริษัททัวร์มองว่าชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 99 มีมาตรฐานการที่ชุมชนมีมาตรฐานสร้างมูลค่าเพิ่มและคุณค่าให้กับชุมชน
บ.ทัวร์	นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจเที่ยว CBT มากขึ้น ทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ	บริษัททัวร์เป็นช่องทางด้านการตลาดสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติชุมชนต้องการงานลักษณะพันธมิตรกับบริษัททัวร์เพื่อช่วยเรื่องการตลาดและ ต้องการให้บริษัททัวร์เปลี่ยนจากการรอให้ชุมชนพร้อมขายเป็นการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาโปรแกรม/กิจกรรม	นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับมาตรฐานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นอันดับแรก ส่วนบริษัทให้ความสำคัญกับมาตรฐานเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนเป็นอันดับแรก

	โครงการย่อย 1	โครงการย่อย 2	โครงการย่อย 3
รัฐ	ขาดความต่อเนื่องและจริงจัง ในการพัฒนามาตรฐานการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้ง ๆ ที่มีศักยภาพและโอกาส เนื่องจากมีชุมชนและ หน่วยงานที่มีประสบการณ์ ขับเคลื่อนเรื่อง นี้อยู่แล้ว	หน่วยงานของรัฐขาดเอกภาพ ในการทำงานส่งเสริมและ พัฒนา CBT การสนับสนุน ของรัฐบางครั้งไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของชุมชน	ต้องการให้รัฐให้ความสำคัญ กับผู้ประกอบการ และมี ยุทธศาสตร์ด้านการตลาด/ ประชาสัมพันธ์สำหรับ CBT โดยเฉพาะ

2.10 ข้อค้นพบจุดอ่อน/จุดแข็งของชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานของรัฐ

ตาราง 2.6 ข้อค้นพบจุดอ่อน/จุดแข็งของชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานของรัฐต่อมาตรฐาน CBT

ชุมชน	บริษัททัวร์	รัฐ
จุดแข็ง		
1) มีประสบการณ์เรื่องการ ประเมินมาตรฐาน จาก กระบวนการวิจัย 2) ชุมชนได้แนวทางไปพัฒนา ชุมชนให้มีคุณภาพด้านการ ท่องเที่ยว	เข้าใจและสนใจเข้าร่วมทำงาน กับชุมชนในลักษณะพันธมิตรทาง ธุรกิจ	มีโอกาสนิเทศติดตามพัฒนาเป็น มาตรฐานระดับชาติ
จุดอ่อน		
1) แนวคิดเรื่อง CBT บางชุมชน ยังไม่ชัด 2) การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลยังไม่ เป็นระบบ	ขาดข้อมูลชุมชนที่มีความพร้อม หรือต้องการทำงานร่วมกับบริษัท ทัวร์	ขาดความต่อเนื่องในการทำงาน CBT และขาดคนทำงานโดยเฉพาะ เรื่อง CBT

บทที่ 3

สรุปภาพรวมและข้อเสนอแนะ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันสูง แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังร่วมมือยังเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน โดยมีการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น และมีการบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืน เป็นการพัฒนาบนรากฐานของชุมชน เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาเยี่ยมเยือน การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่แนวคิด การเตรียมความพร้อม การทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ และการติดตามประเมินผล

3.1 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือเครื่องมือการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการวิจัย พบว่า มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเสมือนเครื่องมือที่เปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้ามาทำงานร่วมกัน เป็นการเชื่อมอุปสงค์กับอุปทาน ผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการ เป็นการกรอบการประเมินเพื่อให้ชุมชนเห็นว่าตนยังต้องพัฒนาอะไรบ้างเพื่อให้ได้มาตรฐาน และประสานหน่วยงานเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนเสริมความเข้มแข็ง เป็นเครื่องมือให้ผู้ประกอบการมีความมั่นใจในคุณภาพของการท่องเที่ยวและประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ และหน่วยงานส่งเสริมไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชนก็สามารถรู้ว่ามีช่องว่างอะไรบ้างที่ต้องเข้าไปหนุนเสริมเพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชน ดังนั้น สิ่งที่ได้จากการวิจัยจึงไม่ใช่แค่ “มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่เป็นเครื่องมือในการประเมินหรือตรวจสอบความพร้อมชุมชน แต่กระบวนการวิจัยได้ทำให้เกิด “กระบวนการเรียนรู้ระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของทุกฝ่าย บนพื้นฐานที่ไม่เกินความสามารถที่ชุมชนจะสามารถดำเนินการได้หรือพัฒนาได้”

3.2 ข้อค้นพบสำคัญจากงานวิจัย

3.2.1 ข้อค้นพบจากการวิจัย3 โครงการย่อย

- 1) ในประเทศไทยมีเกือบ 200 แห่งที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือการพัฒนาคนพัฒนาชุมชน มีนักท่องเที่ยวต่อเนื่อง มีรายได้เข้าไปสู่ชุมชนและมีชุมชนอีกหลายแห่งที่มีศักยภาพพร้อมที่จะรองรับการเติบโตของตลาดการท่องเที่ยว CBT (โครงการย่อย 1)

- 2) นักท่องเที่ยวมีความต้องการในการท่องเที่ยวแบบ CBT มากขึ้นมีอัตราการเติบโตที่น่าสนใจทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้สู่ประเทศซึ่งหมายถึงจะมีรายได้เข้าสู่ชุมชนด้วย เพราะเป็นการจัดการโดยชุมชนและมาตรฐานก็เป็นตัวกำกับให้มีระบบการทำงานเป็นกลุ่ม มีการกระจายรายได้และบริหารให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ (โครงการย่อย 2)
- 3) ร่างมาตรฐานที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยผ่านการตรวจสอบทำการทดสอบซ้ำได้รับการตอบรับจากชุมชนที่ดีในการเป็นแนวทางในการพัฒนามีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานด้านการส่งเสริมยินดีและเห็นว่าสามารถนำเป็นกรอบการพัฒนามาตรฐานได้ทั้งประเทศไทยและอาเซียน (โครงการย่อย 3)

3.2.2 จุดร่วมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียนมีจุดร่วม คือ

1. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความใกล้เคียงกัน คือ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมีการจัดการที่ยั่งยืนและให้ คนท้องถิ่นได้รับประโยชน์
2. มีพื้นที่รูปธรรมที่ทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่ในเกือบทุกประเทศในภูมิภาคอาเซียน เป็นเครื่องยืนยันว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Product) เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้ว (exist) เพราะมีการพัฒนาและส่งเสริมการขายภายใต้ชื่อ “ CBT” มิได้หลบเลี่ยงไปใช้ชื่ออื่นที่ใกล้เคียง อาทิ Homestay, Ecotourism, Agrotourism, Cultural Tourism เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแนวโน้มเติบโต ทั้งตลาดในประเทศ ตลาดในภูมิภาคอาเซียนด้วยกัน และตลาดยุโรปที่มีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์มากขึ้น
4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละประเทศมีปัญหาในการพัฒนาใกล้เคียงกัน สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน องค์ความรู้จากการวิจัย หรือถ่ายทอดความรู้และทักษะให้แก่กันและกัน ผ่านการฝึกอบรม หรือ On the job training

3.2.3 มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทยสามารถยกระดับสู่สากล

นอกจากมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างมิติของการสร้างมาตรฐานจากการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องได้แล้ว มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการวิจัยสามารถยกระดับสู่สากลได้ ดังนี้

1. ประเทศไทย อินโดนีเซีย และกัมพูชา พัฒนาแนวคิดเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกรอบ GSTC เหมือนกัน (จากการเข้าร่วมโครงการ Asia Invest, 2551) แต่เมื่อนำลงไปปฏิบัติในแต่ละประเทศ มีการจัดปรับให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละประเทศ ดังแสดงในตาราง 3.1

ตาราง 3.1 แสดงการเปรียบเทียบมาตรฐานที่มีในประเทศสมาชิกอาเซียนกับ GSTC

GSTC	ไทย	อินโดนีเซีย	กัมพูชา
แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างถึงการบริหารหน่วยงาน (องค์กร/บริษัท) อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้	การท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน	มีการสร้างงาน และลดภาระความยากจน	มาตรฐานมัคคุเทศก์ CBT
ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจ แก่ชุมชนในท้องถิ่น โดยเกิดผลเสียหรือผลกระทบทางลบน้อยที่สุด	การท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจท้องถิ่น	ส่งเสริมการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม	มาตรฐานโปรแกรม CBT
ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ مردمทางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเกิดผลกระทบทางลบน้อยที่สุด	การท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน ภาคเยาวชนและภาครัฐในการพัฒนา CBT	มาตรฐานอาหารและเครื่องดื่ม CBT

GSTC	ไทย	อินโดนีเซีย	กัมพูชา
รักษาสິงแวดลอมและกอผลเสียหรือผลกระทบทางลบนอยที่สดุ	การทองเทียวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสียงแวดลอม		มาตรฐานที่พัก CBT
	การทองเทียวโดยชุมชนมีคุณภาพการบริการและมีความปลอดภัย		มาตรฐานบริษัทนำเทียวที่เป็นมิตรกับสียงแวดลอม

จากตาราง 3.1 จะเห็นว่า มาตรฐานการทองเทียวโดยชุมชนของประเทศไทย มีการดำเนินการในกรอบที่ใกล้เคียงกับเกณฑ์ GSTC มากที่สุด และได้เพิ่มด้านเกี่ยวกับบริการและความปลอดภัย ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาแหล่งทองเทียวและบริการการทองเทียว อินโดนีเซียพัฒนาโดยยังคงยึดถือ 3 องค์ประกอบหลักของการทองเทียวที่ยั่งยืน มองในเรืองการพัฒนาชุมชนทองเทียวให้เข้มแข็งโดยใช้มาตรฐานเป็นเครื่องมือ ในขณะที่กัมพูชาให้ความสำคัญด้านคุณภาพบริการที่เป็นรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทองเทียวโดยชุมชน

2. ประเทศไทยมีความต่อเนื่องในการใช้กรอบมาตรฐานการทองเทียวโดยชุมชนเป็นแนวทางการส่งเสริมหรือพัฒนา และมีการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานที่ส่งเสริม อาทิ

- ททท. นำเอาเกณฑ์มาตรฐานการทองเทียวโดยชุมชนไปใช้ในเกณฑ์การประเมินแหล่งทองเทียวโดยชุมชนในการให้รางวัลกินรี (รางวัลอุตสาหกรรมดีเด่นด้านการทองเทียว)
- สถาบันการทองเทียวโดยชุมชน (CBT-I) นำไปใช้ร่วมกับสมาคมไทยทองเทียวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (TEATA) มูลนิธิใบไม้เขียว และ ECEAT ในการร่วมกันยกระดับมาตรฐานผู้ประกอบการทองเทียวไทยในโครงการ CSR-MAP
- อพท. นำเอามาตรฐานการทองเทียวโดยชุมชน ไปใช้ในการรับรองแหล่งทองเทียวโดยชุมชน

ซึ่งในการพัฒนายังอยู่ในกรอบของ GSTC ซึ่งเป็นกรอบที่ยอมรับในระดับสากล

3. ประเทศไทยมีกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนในการยกร่างมาตรฐาน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับเกณฑ์ที่มี GSTC เป็นเกณฑ์ในการอ้างอิงให้สอดคล้องกับบริบทไทย ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นพื้นที่นำร่องในการทดลองการใช้เกณฑ์ประเมิน และให้ความคิดเห็น มีการตรวจสอบความเป็นไปได้ของหลักเกณฑ์มาตรฐานท่องเที่ยวโดยชุมชนข้ามภูมิภาค เพื่อหาเกณฑ์กลางที่ชุมชนไทยในทุกภาคสามารถยอมรับได้ มีการตรวจสอบโดยการให้ผู้ประกอบการไทยทั้งบริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ โรงแรม และร้านอาหารให้ข้อคิดเห็น จากมุมมองของผู้ประกอบที่อาจเข้าไปใช้บริการหรือเป็นเครือข่ายกับชุมชน มีการเชิญบริษัททัวร์จากต่างประเทศเข้ามาทดสอบคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน มีการทำวิจัยในโครงการย่อยที่ 2 และ 3 เพื่อทดสอบหลักเกณฑ์อีกครั้งจากทั้งมุมมองของชุมชน ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว รวมทั้งทดลองให้ชุมชนประเมินตนเอง ให้ผู้ประกอบการนำเที่ยวประเมินว่าเกณฑ์มาตรฐานมีประโยชน์ต่อการทำงานของบริษัทอย่างไรหากบริษัทจะนำนักเที่ยวมาเที่ยวชุมชน รวมทั้งประโยชน์ทางการตลาด ซึ่งผลตอบรับเป็นในเชิงบวก
4. ประเทศไทยโดยโครงการวิจัย “การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียนสู่ความเป็นสากล” ได้สร้างการแลกเปลี่ยนในวงกว้างในเรื่องสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคอาเซียนและมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระหว่างการวิจัย พบว่า กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา กำลังผลักดันเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นหนึ่งในมาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน ในเวทีสัมมนา Innovating CBT in ASEAN จึงได้เชิญ Mr. THOK Sokhom ผู้อำนวยการกองอาเซียนและการพัฒนาความร่วมมือกับต่างประเทศ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เข้าร่วมประชุมด้วย โดยคาดหวังให้กีฬาพานำเอาความคิดเห็นที่เกิดขึ้นจากเวทีประชุมไปพิจารณาในการผลักดันมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเวทีอาเซียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนตามข้อสรุปที่เกิดขึ้นจากการประชุมที่ว่า มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรจะเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับเพื่อช่วยกันผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ได้รับการยอมรับในตลาดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างบริษัทนำเที่ยวกับชุมชนโดยมีกรอบการทำงานที่เข้าใจร่วมกัน
5. ผลจากการวิจัยและการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ สามารถสนับสนุน ให้องค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติอาเซียนเห็นถึงความพร้อมของแต่ละประเทศในการพัฒนา และยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีมาตรฐาน
6. ผลจากการวิจัยมีการผลิตคู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นับเป็นเอกสารขั้นพื้นฐานที่ประเทศต่าง ๆ จะนำไปเรียนรู้และจัดปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตน

3.2.4 ความเป็นไปได้ที่จะสร้างการยอมรับในระดับสากล

ผลจากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่ามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน
กรณีศึกษาประเทศไทย สามารถยกระดับสู่สากลได้ เนื่องจาก

1. การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใช้กรอบที่สากลให้การยอมรับ
2. ชุมชนสามารถประเมินตนเองโดยใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างความมั่นใจให้กับตลาด
ในระดับหนึ่งว่าผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความพร้อม
3. มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการทดสอบโดยให้ผู้ให้บริการ คือ นักท่องเที่ยว และ บริษัท
นำเที่ยวแล้ว และได้รับ ข้อคิดเห็นจากบริษัทนำเที่ยวว่า มาตรฐานดังกล่าวช่วยให้บริษัททัวร์
มีความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น
4. การทำมาตรฐานได้จัดทำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการรับรู้และ
เห็นความสำคัญที่จะเข้ามามีส่วนในการสนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน

3.3 ข้อเสนอแนะ

3.3.1 หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมเพื่อสร้างกำลังใจและความภูมิใจให้กับชุมชนที่มีความตั้งใจจริง

หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบควรต้องหันมาให้ความสนใจอย่างจริงจังในการออกมาตรฐานการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเสริมแรงสร้างกำลังใจให้ชุมชนที่มีคุณภาพ และช่วยกลั่นกรองชุมชนคุณภาพให้กับ
ผู้ประกอบการ นอกจากนี้ ยังช่วยสกัดการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้อยู่นอกระบบการ
สนับสนุน และไม่สามารถเอากะแสบที่คนกำลังสนใจเรื่องนี้มาบิดเบือนแก่นแท้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

มาตรฐานการท่องเที่ยวในมุมมองของรัฐ คือ การให้รางวัลหรือการประเมินคุณภาพ แต่มาตรฐานการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาเครื่องมือในการประเมินคุณภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ให้คนในชุมชนสามารถประเมินตนเองได้ เพื่อให้รู้ตัวเองว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ตนทำนั้นมีความครบถ้วน
รอบด้านหรือไม่

รัฐบาลไทยโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สามารถนำเอาผลงานวิจัยนี้ไปสู่การขยายผลใน
อาเซียนให้เกิดเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ชุมชนชนบทเข้ามามีส่วนร่วม การกระจาย
ตัวของนักท่องเที่ยวเท่ากับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสู่ชนบท แต่ต้องมีการส่งเสริมอย่างเป็นขั้นเป็นตอน
เป็นกระบวนการ ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมชุมชน และบุคลากรที่สามารถเป็นพี่เลี้ยงให้กับ
ชุมชน ผ่านองค์ความรู้หลาย เรื่องที่ประเทศไทยมีอยู่บ้างแล้ว อาทิ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างรูปแบบที่
เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เรียนรู้จากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จด้านการท่องเที่ยว หรือ

ผู้ประกอบการที่ทำงานร่วมกับชุมชนในลักษณะพันธมิตรทางธุรกิจ โดยการเชิญผู้ประกอบการไปร่วมวางแผน ร่วมคัดเลือกพื้นที่ ๆ เหมาะสม ที่สามารถบูรณาการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับเส้นทางทัวร์ปกติของบริษัททัวร์ ทำอยู่ รวมทั้งการค้นหาลักษณะของชุมชน ซึ่งผู้มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวสามารถให้คำแนะนำ และดึงจุดเด่นของชุมชนออกมาได้

ชุมชนไทย ผู้ประกอบการไทย มีความพร้อมที่จะดำเนินการเรื่องมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพียงแต่ยังขาดหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะเล็งเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นเรื่องนี้ ในการ นำ มาตรฐานที่มีการยกย่องไว้ไปพัฒนาต่อ จากการที่ภาครัฐ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ ทำให้ประเทศไทย เสียโอกาสในการเป็นผู้นำการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างมาก

3.3.2 มาตรฐานช่วยให้เข้าถึงตลาดที่มีศักยภาพได้

การมีมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน จะเป็นการสร้าง แรงดึงดูด ตลาดที่สนใจการท่องเที่ยวในลักษณะนี้อย่างมียุทธศาสตร์ เพราะตลาด CBT เป็นตลาดเฉพาะ มีความสนใจ จริง เป็นตลาดคุณภาพ ซึ่งต้องการ หลักประกันด้านค่าใช้จ่ายว่าได้กระจายสู่ท้องถิ่นแท้จริง และมักจะเลือก ผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งเท่ากับได้สร้างพื้นที่ให้กับผู้ประกอบการที่ดีทำงานร่วมกับชุมชนด้วย และด้วยความเป็นอาชีพของผู้ประกอบการ ก็ จะช่วยให้ตลาด CBT เติบโตอย่างมีอนาคตและมีเครือข่าย ทั่วประเทศ เครือข่าย กับประเทศเพื่อนบ้านและทั่วโลกได้ด้วยว่า นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตคนท้องถิ่น จริง ได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวด้วยการลงมือทำ รู้สึกได้ว่าการเดินทางของเขามีส่วนช่วย ในการพัฒนาคนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และรายได้มีการกระจายสู่คนท้องถิ่น

งานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า การกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาหลายอย่าง อาทิ การแย่งชิง ทรัพยากร มลภาวะ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างการกระจายตัวของ นักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง และสามารถนำการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสู่ชนบท ระบบการเชื่อมโยง ทางคมนาคมขนส่งและการทำโครงข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงสามารถการกระจายตัวนักท่องเที่ยวไม่ให้แออัด หากประเทศไทยและอาเซียนจับมือกันพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงกับการ ท่องเที่ยวรูปแบบอื่น จะสามารถสร้างพลังของอาเซียนและสร้างการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในภูมิภาค การกระจาย ตัวของนักท่องเที่ยวจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวไม่บอบช้ำอย่างรวดเร็ว และสามารถรองรับการท่องเที่ยวได้อย่าง ยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนโดยชาดยุทธศาสตร์ด้านการตลาด เป็นบทเรียนที่ได้มีการสะท้อนในเวทีสัมมนาอาเซียน ดังนั้น การพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในอาเซียน ต้องทำควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์ด้านการตลาด ควรดึงเอาทุกภาคส่วนทั้งชุมชน เครือข่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักวิชาการ และหน่วยงานพี่เลี้ยง เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน โดยที่รัฐวางบทบาทในฐานะเป็นเจ้าภาพ ไม่ใช่เจ้าของ ก็จะทำให้ทุกส่วนมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น ร่วมรับผิดชอบ และผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีมาตรฐานและได้รับการยอมรับในระดับสากล

3.4 สรุป

การรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนเป็นการก้าวเข้าสู่ความเป็นสากล การส่งเสริมและร่วมกันผลักดันมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับภูมิภาคอาเซียน เท่ากับการสถาปนาความเป็นท้องถิ่นที่มีแนวคิดร่วมกันในเรื่องเป้าหมายของการท่องเที่ยว เพื่อสร้างพื้นที่ให้คนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาค โดยไม่ทำลายต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นความงดงามที่รัฐบาลไทยควรภาคภูมิใจและร่วมกันผลักดันให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปธรรมหนึ่งของความร่วมมือในอาเซียน เพื่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและภูมิภาคของตน .